

ONWAARSCHIJNLIJK GELOOFWAARDIG

WAAROM EN HOE IK GELOOF IN GOD

Tekst en beeld: Jos Aarnoudse

Zomer 2019

Woord vooraf

We hadden een heel prettige en leuke vakantie in Griekenland in de zomer van 2019. We maakten een rondreis over de Peloponnesos en bezochten ook Attica en Athene. Drie weken mooi weer in het naseizoen met aangename temperaturen. Veel ouds en archeologisch. Dat stemt wel tot enige weemoed. Is het dan toch waar wat Ilja Leonard Pfeijffer tot thema maakt in zijn roman *Grand Hotel Europa*, dat Europa aan het verworden is tot een openluchtmuseum voor Amerikanen en Aziaten met vooral vergane glorie. Je zou het wel denken als je in Griekenland bent.

Hoe deelt daar het zelfverstaan in van de 'Europeaan'? Wat betreft godsdienst heerst er vermoeidheid, zou je kunnen zeggen. Moeten we het daar nog over hebben? Of moeten we het nog hebben over *the good old religion*, het christendom? Dat hebben we toch wel ongeveer gehad? Maar wat is er voor in de plaats gekomen?

Is het koppigheid om er toch aan vast te houden. Is het behoudzucht, of loyaliteit aan je ouders of wat dan ook? Van me zelf denk ik dat ik daar allemaal geen last van heb, en toch versta ik mezelf als een gelovig christen. Van jongsaf ben ik opgegroeid in een omgeving waar je als christen veruit in de minderheid was, in streken van ons land waar de secularisatie als het ware voorliep, en ook de alternatieven die in het gat opdoken.

Ondertussen heb ik de ambitie om wel degelijk het geloof te delen met jongere generaties. Omdat ik – niet als vrome platitude – er van overtuigd ben dat het Evangelie en waar dat ons toe wil aanzetten nog steeds super relevant zijn voor mensen van vandaag, morgen en overmorgen.

Ondertussen zijn de jaren aangebroken dat wij kleinkinderen krijgen. Later in het jaar mag ik er één als dominee dopen. Dat bracht mij op het idee om deze zomer eens te proberen in de drie weken Hellas tijd te vinden om stukje bij beetje voor Antoine en al die andere (klein)kinderen van onze tijd op te schrijven waarom en hoe ik in God geloof. Hierbij het resultaat.

Jos Aarnoudse

Inhoud

Woord vooraf	03
Inhoud	04
1.. De eerste grote kwestie: God	05
Inleiding	05
'Ik geloof in'	05
'Ik geloof in God'	06
De eerste wissel: transcendente werkelijkheid	08
De tweede wissel: iets of iemand?	11
Nut en noodzaak van 'gelooven in God'	15
2.. De tweede grote kwestie: kruis en opstanding van Jezus	19
Inleiding	19
De opstanding van Jezus Christus	21
De kruisdood van Jezus	25
Nadere vragen bij de kruisdood van Jezus	32
Intermezzo: Doop en Avondmaal	37
3.. God als hemelse Vader	38
'Ik geloof in God de Vader'	38
Het 'ik' ingebed in een 'ons'	39
<i>Ora et labora</i>	41
De Schepper en Almachtige	42
Het laatste oordeel	43
4.. God als Heilige Geest	45
Drie-eenheid: beweging van God uit	45
Liefdevolle transformerende kracht	46
Gaaf dat buiten ons om?	47
5.. De kerk en het christelijke leven	48
Ik geloof de kerk als belofte	48
Eén, heilig en katholiek	49
Moet de kerk?	50
Gemeenschap van heiligen	52
De vergeving van zonden	53
Christelijke hoop en verwachting	53
Leven uit geloof	54
Het dubbelgebod van de liefde	55

1.. De eerste grote kwestie: God

Inleiding

Als je wilt, kun je je tamelijk verliezen in een levensbeschouwelijk systeem. Voor je het weet is het een wereld op zich met verhalen en gebruiken waar je helemaal in op kunt gaan, of waarin je de weg kwijt raakt en door de bomen het bos niet meer ziet. Dat is te meer het geval omdat een 'levensbeschouwelijk systeem' nooit vaststaat. Er is niet een gecertificeerde versie en als die er wel is, wordt die altijd aangevochten. Door de tijd heen ontstaan er veranderingen. Binnen een systeem ontstaan er varianten. Er treedt grensverkeer op met andere systemen. Kortom, zie daar maar eens je eigen weg in te vinden. Christendom is een groot levensbeschouwelijk systeem, met vele wendingen en interpretaties en met veel grensverkeer.

Zelf ben ik christen. Maar ik heb meer en meer behoefte aan eenvoud. Wat is het nu helemaal: christen zijn? Kun je dat ook op een handzame manier voor je zelf en anderen opschrijven? Die taak heb ik mij zelf gesteld gedurende de vakantie in Griekenland in 2019. Waarom? Welnu, het feit dat ik geroepen ben om in het najaar een kleinkind – Antoine – te dopen, heeft er alles mee te maken. Het is niet vanzelfsprekend meer (als het dat al ooit was) om te geloven. Hoe verwoord je jouw geloof? Waar gaat het om in het Evangelie? Ik heb negentien dagen de tijd om af en toe een stukje te schrijven. Ik doe het aan de hand van drie basisteksten van het christelijk geloof: de Apostolische Geloofsbelijdenis, het Onze Vader en de Tien Geboden. We gaan kijken waar het ons brengt.

'Ik geloof in'

De algemeen gebruikte Geloofsbelijdenis in grote delen van de christelijke kerk wereldwijd begint met: 'ik geloof'. Niet met 'wij', maar met 'ik'. Het 'wij' van een gemeenschap komt ook wel in beeld, maar de start ligt bij mij persoonlijk. Geloof is iets van jou. Nogmaals: niet het individu geheel op zichzelf, los van elk verband, maar wel een 'ik' die geleerd heeft 'ik' te zeggen en als 'ik' te handelen. Een ander gelooft niet voor jou. Ook is geloof geen erfgoed, alsof je gelooft omdat je voorgelacht dat deed. Nee: je

staat er voor om het zelf je toe te eigenen, er zelf voldoende kennis van te nemen en om zelf te besluiten je er werkelijk mee in te laten of niet.

De Geloofsbelijdenis begint trouwens niet met 'ik geloof dit of dat', maar met 'ik geloof *in*'. Andre Hazes zong 'zij gelooft in mij'. Christelijk geloven is ook een 'geloven in'. Het is niet in de eerste plaats een 'waarheid' geloven, maar geloven in iets of iemand. Je ziet er iets in en je verbindt je er aan. 'Zij gelooft in mij' wil zeggen: zij ziet het in mij, zij houdt van mij, zij gaat er vanuit dat ik waar ga maken wat ik kan, dat de belofte die ik ben, zal uitkomen. En nu gaat het om de spannende vraag: in wie of wat gelooft een christen, in wie of wat geloof ik?

'Ik geloof in God'

Ik geloof in God, zeggen de eerste drie woorden van de christelijke basisbelijdenis: *credo in deum*. Daar komt zometeen nog meer achteraan, want om christelijk te geloven in God, heb je wel een paar extra aanduidingen nodig. Maar eerst maar eens: 'ik geloof in God'.

Trouwens even tussendoor: dat woord 'belijdenis' is geen alledaags woord. Waarom gebruik ik dat dan toch? Ik gebruik het omdat het in de sfeer van religie en geloof wel gangbaar is. Daar betekent het: de publieke, liefst korte, formulering van de inhoud van een geloofsovertuiging. Ondertussen kun je daarmee dan ook je geloof belijden (als werkwoord dus). Dat is dan openlijk uitspreken dat je achter die belijdenis staat. Je kunt het opvatten als een samenvatting of als een basis. In het christendom is de meest verspreide en – ondanks de nodige verschillen – meest geaccepteerde geloofsbelijdenis de zogeheten 'Apostolische Geloofsbelijdenis' of het 'Credo', bestaande uit twaalf artikelen, twaalf onderdelen dus.

Het begint dus met 'ik geloof in God'. Daarmee zijn we meteen in het hart. Bij christelijk geloven gaat het om iets hebben met God.

Omdat ik christen ben en dus iets heb met God, schrijf ik God met een hoofdletter. Dat doet lang niet iedereen. Voor mij heeft dat te maken met een zekere eerbied. Ook omdat ik uitga van maar één

God, is het voor mij zoiets als een eigennaam. Eigennamen schrijf ik met een hoofdletter. Ondertussen is 'god' in eigenlijke zin geen eigennaam, dat weet ik ook wel, want 'god' is een heel algemeen woord om iets of iemand mee aan te duiden dat of die ons bovennatuurlijk te boven gaat. Vanuit de Bijbel (ook het woord 'Bijbel' vat ik op als titel of eigennaam, en dus gebruik ik een hoofdletter), het heilige boek waar christenen zich over het algemeen op baseren, komt daar nog bij dat er met de Naam van God nog wel wat anders wordt bedoeld dan wat met het algemene woord 'god' wordt gezegd. Dat heeft er alles mee te maken - zoals ik even terug al aangaf - dat je om christelijk te kunnen geloven meer over God moet zeggen dan alleen dat God 'god' is.

Maar nu eerst verder met: 'ik geloof in God'. We moeten meteen een belangrijke wissel over, of eigenlijk twee.

Om misverstand te voorkomen: wat ik nu ga opschrijven is niet de manier waarop je meestal tot geloof komt. Dat gaat meestal niet op zo'n manier, dat je op een keer neutraal om je heen kijkt en dan van buiten naar binnen redeneert. Zo van: laat ik eerst eens afpellen wat elk levensbeschouwelijk systeem of geloof (waar ik misschien interesse in heb) zoal veronderstelt, voordat ik de stap zet om ergens aan mee te gaan doen. Nee, het gaat vaak heel anders. Meer zo: je bent geboeid door praktijken, rituelen of mensen die je

aanspreken. Je ziet dat er iets is dat mensen kracht, troost, richting en/of een groepsgevoel biedt. En dan begeef je je daar (een beetje) in.

Bij mij ging dat via het ouderlijk gezin waarin ik opgroeide en via de christelijke gemeenschap waar we vanaf mijn negende levensjaar bij aangesloten waren. Er waren vier dingen die mij aanspraken en intrigeerden in de manier waarop ik met het christendom in aanraking kwam. Het eerste was: God is liefde. Het tweede was: de figuur van Jezus. Het derde was: er is meer dan het

zichtbare leven, er is een perspectief dat ons eindige bestaan overstijgt. Het vierde was: het geloof, of de verbinding die mensen met God of Jezus aangingen, zette hen aan tot goede daden, tot compassie. Dat gebeurde ook nog op zo'n manier dat het maken van fouten niet leidde tot verlamming maar juist tot vernieuwing en persoonlijke groei.

De eerste wissel: transcendente werkelijkheid

Vroeger of later komen de veronderstellingen natuurlijk wel op tafel. Bij het christelijk geloof is dat – hoe kan het anders – dat je gelooft in God. Je moet vroeger of later je rekenschap geven van geloof in God, en wel in een omgeving waarin dat totaal niet vanzelf spreekt. Ik zei al: 'god' is een algemene aanduiding voor wat wij numineus vinden. Ook staat 'god' vaak voor wat wij het hoogste goed vinden of de hoogste waarde. Dat woord 'numineus' vertaalde ik zoeven populair door: 'wat ons bovennatuurlijk te boven gaat'. Het goddelijke is transcendent, dat betekent letterlijk: wat ons denken en waarnemen overstijgt.

Nu wordt daar sinds een paar honderd jaar behoorlijk de vloer mee aangeveegd. Immers vroeger, of vandaag nog steeds bij meer 'achterlijke' groepen, stammen en volken - zo is de gedachtegang - was de hele werkelijkheid één groot raadsel, onverklaarbaar, en dus doortrokken van het bovennatuurlijke.

Eigenlijk is dat woord 'bovennatuurlijk' niet goed op zijn plaats, want het veronderstelt een onderscheid tussen wat wij 'natuurlijk' en 'bovennatuurlijk' ('meta-fysisch') noemen, terwijl dat onderscheid in een holistische ervaring helemaal niet bestaat. Wij hebben echter in de moderne westerse wereld een visie op de werkelijkheid ontwikkeld die uitgaat van het zintuigelijk waarneembare (al dan niet met allerlei instrumenten versterkt) en van het verstandelijk redeneren (al dan niet door intelligente machines ondersteund). Werkelijk is wat we op die manier kunnen aantonen en registreren. Al het andere is vooralsnog 'bovennatuurlijk' en voor ons niet werkelijk. Kort samengevat, met een liedje van 'Kinderen voor kinderen': 'wat je niet ziet, bestaat niet'.

Ondertussen is door de wetenschap de verklaringsgrond 'god' enorm verkleind of zelfs geheel weggevallen. Wetenschappers zijn ontdekkingsreizigers. Zij gebruiken heel vaak het woordje 'nog niet'. We weten inmiddels heel wat, maar veel weten we 'nog niet'. Maar we hebben de overtuiging dat we steeds verder zullen komen in het ontrafelen van alles wat er is. En dat doen we principieel vanuit het uitgangspunt '*etsi deus non daretur*' ('alsof er geen god bestaat'): dus alleen op grond van de rede en de empirie. Inmiddels is door veel mensen de conclusie getrokken, dat als God toch niet valt aan te tonen, en ook nauwelijks meer iets 'verklaart', God waarschijnlijk ook niet bestaat (= niet behoort tot de werkelijkheid zoals wij die wetenschappelijk definiëren). Een ware wetenschapper zal altijd het voorbehoud maken, dat je dat nooit zeker kunt weten. Maar voor haar of zijn werk maakt het bestaan van God niet uit.

Moet je nu uit dit alles als weldenkend mens inderdaad niet concluderen, dat het niet voor de hand ligt om in God te blijven geloven, als een iets of iemand dat of die een eigen bestaan heeft binnen onze werkelijkheid? Dat lijkt voor de hand te liggen. Voor mij zit de angel dan wel in de aanduiding 'binnen *onze* werkelijkheid'. Inderdaad, binnen de coördinaten van het vandaag meest verbreide werkelijkheidsbegrip in onze westerse samenleving bestaat God waarschijnlijk niet. Er zijn wel oude zogeheten Gods-'bewijzen', maar die voldoen niet meer aan de eisen van de wetenschappelijke kennistheorie. Er zijn nieuwere pogingen gedaan om aannemelijk te maken dat geloof in het bestaan van God niet onredelijk of onwetenschappelijk hoeft te zijn. Die vind ik plausibel, maar veel verder dan die formulerigng ('niet onredelijk') komen we niet, denk ik, gezien de uitgangspunten van de moderne kennistheorie en de materialistische werkelijkheidsopvatting die aan de huidige wetenschapsbeoefening ten grondslag liggen.

Hoe veel wetenschappelijk denken over werkelijkheid, kennis, waarnemen en bewijs ('*evidence*') ons ook heeft gebracht, voor mij blijft het reductionistisch. Vanaf mijn jeugdige geintrigeerdheid door het idee dat er meer is dan ons zichtbare bestaan, dus dat er een perspectief is dat ons eindige bestaan overstijgt, heb ik er over nagedacht. Moet ik dat idee eigenlijk niet loslaten? Is het onredelijk om te blijven veronderstellen dat er nog een soort transcendente

werkelijkheid is, noem het bovennatuurlijk of een spirituele wereld, die in een geheel ander register staat dan onze moderne (naturalistische en materialistische) opvattingen over werkelijkheid, feitelijkheid en waarheid, maar die wel betrokken is op wat wij 'onze werkelijkheid' zijn gaan noemen? Ik vind vooralsnog van niet.

Is dit nu een noodzakelijke wissel, die je over moet, om christen te kunnen zijn? Dient een christen op de één of andere manier uit te gaan van een transcendente werkelijkheid?

Het woord 'christen' is niet wettelijk gedeponeerde. Ieder kan zich christen noemen en kan dat ook - naar eigen overtuiging - zijn op basis van een eigen invulling van de band met de christelijke traditie. Dus als je zegt: ik ben niet zo overtuigd van het bestaan van God, op de één of andere manier, of van de *Godtalk* van Jezus, maar ik word wel geïnspireerd door het levensondericht en door het morele voorbeeld van Jezus, dus ik vat me zelf op als een 'leerling van Christus' (christen), wie kan jou dit recht dan ontzeggen? Zelf zou ik het echter wel lastig vinden. Je snijdt dan toch wel heel veel weg uit de benadering van Jezus, waarin God een bestaande en levende werkelijkheid is. Je snijdt ook veel weg uit de overgeleverde traditie van het christendom. Ik vraag me af of je dan niet de stap zou moeten zetten naar het humanisme, met wellicht Jezus als een niet onbelangrijke inspiratiebron. Maar of ik me dan nog christen zou noemen, vraag ik me af.

Er zijn wel pogingen gedaan om het concept 'god' te redden zonder in metafysica te hoeven geloven. Dan wordt vooral de tweede betekenis van God gebruikt. God staat voor ons hoogste goed, of onze hoogste waarde, of voor de hoogste schoonheid

of het hoogste zijn. Stel dat je dat de liefde vindt, of passie voor gerechtigheid, of de muziek van Bach of het wonder van het leven. Dan zeg je: daar gebeurt God. Dat is het goddelijke. Je gebruikt het woord 'god' feitelijk om opperste zingeving mee aan te duiden. God is als het ware een metafoor voor het hoogste. Tegelijk doe je dan ook een beetje recht aan het 'numineuze' in God, want het hoogste is immers altijd min of meer ongrijpbaar. Maar op die manier is God niet iets of iemand. Het woord 'god' wordt feitelijk gebruikt om er iets anders mee aan te duiden. Er is iets dat in de werkelijkheid gebeurt. Dat maakt indruk op ons en dat noemen we 'god'. Wij interpreteren het als 'god'. Zo kunnen scientistische wetenschappers er ook mee uit de voeten. God is geen werkelijkheid, maar God is menselijke interpretatie.

Ik vind dat niet bevredigend. Het komt er op neer dat God uit onze echoput komt. 'Wie geeft ons een voor-schot?' roepen we in de echoput. En de put stuitert terug: '..god..god..god'. Ik bedoel: je krijgt terug wat je er eerst in stopt. Het was in de negentiende eeuw het tussenstation op weg naar de 'dood van God': God als menselijke projectie. Je kunt van de nood een deugd maken, maar mij lijkt zo'n verdubbeling overbodig. Waarom zouden wij iets God noemen, als wij ons hoogste goed, of onze hoogste waarde, of ons hoogste gevoel meemaken? God ons hoogste goed noemen is wat anders dan ons hoogste goed God noemen.

Voor mij rest er voorlopig maar één conclusie: God staat voor een eigen werkelijkheid, die niet te vangen is in 'onze' tijd-ruimte coördinaten, maar die desalnietemin werkelijk is en die, onafhankelijk van ons, betrokken is op 'onze' werkelijkheid, waarvan we overigens op een eigen manier kennis kunnen nemen.

De tweede wissel: iets of iemand?

Ik had het over twee wissels waar we meteen al voor zouden staan, als we in de mond nemen: 'ik geloof in God'. De eerste is dus of God werkelijk bestaat dan wel een menselijk concept is. Hebben we 'God' verzonnen, of zijn we op God in de werkelijkheid gestuit? Ik geloof het laatste dus, maar dus niet vanuit een gereduceerd werkelijkheidsbegrip. Maar daarmee is nog niet beslist of God nu een iets is of een iemand?

De vraag is nu of je het beter kunt hebben over God als een Iets of als Iemand. Is God een Kracht, een Essentie, of een vorm van Energie? Dit nadert al gauw 'God als concept' van zonet. Dat hoeft natuurlijk niet, tenminste als je er vanuit gaat dat dat Iets werkelijk iets is. Maar aanduidingen als 'kracht', 'essentie' en 'energie' zijn op zich tamelijk werkelijkheidslege begrippen, ook als metafoor.

Kun je het dan toch maar beter over God hebben als een Iemand, een Persoon, waarbij je God persoonlijke kenmerken en eigenschappen toedicht, zoals je dat bij mensen doet. Denk aan zaken als een wil, gevoel, gedachten, intelligentie, intenties, enzovoort. In ieder geval doet de klassieke christelijke traditie het laatste. Daarvan is de Bijbel een uitwerking en een verdere bron.

Het lijkt het op het eerste gezicht minder intelligent om zo 'antropomorf' over God te spreken dan als je 'filosofisch' of 'spiritueel' over God spreekt, maar is dat ook zo? Het lijkt immers een beetje idioot om het te hebben over de handen of de ogen van God, de emoties of gedachten van God, of over de boosheid, de plannen, het berouw of de jaloezie van God. Abstractere en vooral ook 'positieve' metaforen klinken intelligenter: kracht, essentie, energie, bron, oorsprong, oorzaak, grond, doel, licht, leven, liefde, het zijn, het éne, het al, oneindigheid, eeuwigheid. Dat klinkt veel goddelijker dan een God van wie de ingewanden zich omdraaien of die trillende neusvleugels heeft van het briesen uit verontwaardiging.

Dit vonden ze trouwens in de oudheid ook al, reeds ver voor de tijd van Jezus. Die Joodse godsdienst met maar één God was best interessant, maar dan moesten de teksten die over God gingen wel zinnebeeldend gelezen kunnen worden, dus als metaforen voor geestelijke, filosofische zaken. Je mocht dat vooral niet letterlijk nemen, kom nou zeg, hoe primitief is dat? Je moest dat allegoretisch omduiden. Een nieuwe echoput stond klaar: we krijgen er ook zo immers uit wat we er zelf in stoppen. Hoe wij ons God kunnen voorstellen, zo wordt God dan. Alles wat maar een beetje aanstoetgevend of raar is, strijken we glad.

Stel je nu voor, dat je dat niet wilt, maar voorlopig maar eens uitgaat van God als persoon met wie een relatie mogelijk is, neem je dan alles letterlijk? Ben je dan primitief? Wat is winst, wat is verlies? Belangrijk in de geloofsbeleving van veel mensen, lijkt me, is het idee, dat je met God iets kunt hebben, zoals je dat met een mens kunt hebben: een relatie. Een verstoorde relatie is ook een relatie. Je kunt met God 'in gesprek' zijn. Maar je kunt ook met God 'in gevecht' zijn of Hem 'verlaten' hebben. Je kunt God in ieder geval als een handelende actor zien. Er is sprake van onderscheiden subjecten, van een 'ik' en van een 'Ander', van een 'ik' en een 'Gij'.

Ik realiseer me dat dit een specifieke opvatting is, niet non-duaal, maar uitgaand van grenzen en onderscheid. De één is de ander niet, terwijl tegelijk God van een gans andere orde is dan wij zijn. Toch kan ik met God omgaan als met een ander. Sterker: met God omgaande leer ik om te gaan met het andere. Door God word ik begrensd. Door God ben ik niet 'god', maar is God dat.

Bij alle ietserigheid, bij 'god' als een concept, of bij een spiritueel-filosofische duiding van God gaat het al gauw in de richting van 'God in alles', dus ook God in mij. Dit gaat in de richting van boven is beneden en beneden is boven, binnen is buiten en buiten is binnen, links is rechts en rechts is links, goed is kwaad en kwaad is goed. Licht en duisternis zijn twee kanten van het éne non-duale Zijn, dat je dan eventueel God zou kunnen noemen. Ik geloof daar niet in.

Ik geloof in God met wie ik een verhouding heb, met wie ik in gevecht kan zijn en met wie ik in vrede kan verkeren. Ik geloof in God die scheiding maakt tussen boven en beneden, tussen licht en

duister en tussen goed en kwaad. Neem je dan alles letterlijk van die antropomorfe (mensgelijkvormige) beeldtaal over God, als je God voorstelt als een persoon? Nee natuurlijk niet, maar het is ondertussen wel veel betere taal die uitdrukt hoe het met God gesteld is dan alle spiritueel-filosofische abstracties bij elkaar. Vind ik.

Nu nog een laatste puntje en dan hebben we de grootste hobbel van dit project gehad. Is God een 'hij' of is God een 'zij'? Ik zou zeggen: natuurlijk is God geen van tweeën. Kunnen wij ons echter onzijdige personen voorstellen? Misschien begint dat in onze tijd van veelkleurige gender-differentiatie een beetje te komen. Ik moest deze zomer, vanwege een nieuwe tablet van mijn werk, overigens tegen mijn zin een account bij Google aanmaken. Dan moet je je geslacht opgeven, waarbij nu naast 'man' en 'vrouw' netjes staat vermeld: 'wil ik niet doorgeven' of: 'anders, namelijk ..'. Tja, 'het' hoofd van de afdeling: is dat een man of een vrouw? Of is het anders, namelijk....?

Onmiskkenbaar heeft de christelijke traditie voor God nagenoeg alleen mannelijke menselijke metaforen gebruikt, zoals koning, heer, vader, herder enzovoort (naast onpersoonlijke metaforen zoals: rots, bron, burcht enzovoort). Een enkele keer wordt God vergeleken met een moeder. Nu is die keuze voor deze menselijke beeldtaal in de context van de oudoosterse werkelijkheid niet van belang ontbloot, maar het zal er toch vooral om gaan de betekenissen van die beeldtaal goed te verwerken. Het is voor mij een vorm van positieve traditie-traagheid om niet te snel aloude terminologie overboord te gooien in een hang naar bij-de-tijdsheid. Tegelijk is het voor mij belangrijk om scherp in te zien hoe de patriarchale wereld vormend is geweest voor de beeldtaal over God. Wat was een vader toen en in die cultuur en wat is een vader nu in onze cultuur? Wat was een heer en koning toen en wat is een heer en koning nu? En wat willen we eigenlijk nog steeds zeggen als we God 'onze Vader' of 'onze Heer en Koning' noemen?

Als ik een persoonlijk naamwoord moet gebruiken, gebruik ik voorsnag 'Hij'. Ik vind het ook in nieuw-testamentisch perspectief lastig om over te schakelen op 'Zij'. Jezus was onmiskkenbaar een man. Hij noemt Maria zijn moeder, en God zijn Vader, en zelf wordt

hij Zoon genoemd. Ik vind het nogal ingewikkeld om dat allemaal op zijn kop te zetten. Tegelijk besef ik maar al te goed, dat God in zijn (daar hebben we 'hem' voor het eerst in deze tekst) eigen dimensies niet te vangen is in geslachtelijkheid.

Oogst na bezinning op de uitspraak 'ik geloof in God' tot nu toe is dat het welhaast onontkoombaar is om als christen te veronderstellen dat er een

persoonlijk God is die op een eigen wijze bestaat en die betrokken is op onze werkelijkheid, zodat we op een eigen wijze in staat zijn ervaring met deze God op te doen en met Hem in een relatie te verkeren en in Hem te geloven.

Nut en noodzaak van 'geloven in God'

Voor ik verder ga met wat er christelijk gesproken over God nog meer gezegd moet worden, wil ik eerst nog stil staan bij nut en noodzaak van 'geloven in God'. Je kunt wel door het geleefde leven in aanraking zijn gekomen met geloofspraktijken die je interesseren en aanspreken, maar is het nu ook echt nodig, nuttig of wenselijk om in God te gaan geloven? Nog even los van de vraag of je daar zo makkelijk afstandelijk over zou kunnen beslissen. Want meer dan eens komt het voor dat je verweekeld raakt in geloof (iets krijgen met God) zonder dat je daar op bedacht was, een beetje zoals je verliefd kunt worden, of geraakt door compassie. Daarmee bedoel ik nog iets anders dan verweekeld raken in de *wereld* van geloof, kerk, synagoge of moskee. Dat gebeurt meestal door socialisatie, opvoeding of indoctrinatie. Maar dat is niet hetzelfde als verweekeld raken in het geloof zelf.

Als je als weldenkend mens nu toch af en toe een stap terug doet en van een afstandje kijkt naar die geloofspraktijken en ervaringen van anderen en van je zelf, wat is dan de meerwaarde of het onontkoombare? Of is het meer een liefhebberij: prettig om religieus te zijn, zoals anderen een andere identiteitsbepalende activiteit of hobby er op na houden?

Ik kan alleen voor me zelf spreken: ik denk dat ik het leven redelijk en fatsoenlijk zou kunnen afmaken zonder geloof in God. Ik zou dan zoiets zijn als een tamelijk liberale, groene, sociaal-democratische humanist met waarden als naastenliefde, eerbied voor het leven, gerechtigheid, individuele vrijheid en integriteit hoog in het vaandel, maar uiteindelijk gebaseerd op persoonlijke smaak en voorkeur en volgehouden op basis van persoonlijke geloofwaardigheid en trouw aan mij zelf. Overigens denk ik dat ik al het bovenstaande nu ook ben, maar dan als gelovige christen en daarmee gebaseerd op een ander fundament.

Wat maakt het geloof dan uit? Dat is inderdaad niet de wereld of de cultuur van het geloof of de traditie, of het geheel van betekenisverlenende verhalen en rituelen, noch de kerk, synagoge of moskee als gemeenschap om bij te horen, maar dat is God. God maakt alles anders. Met God is er de Ander in mijn leven, die er altijd is, de eeuwige gesprekspartner, de opheffing van de existentiële eenzaamheid. Met God is er een oorsprong en doel van het leven van een andere orde dan wat wij er zelf van (kunnen) maken. God bengt een ander perspectief en een andere dynamiek in de tragiek van het bestaan.

Kortom, als God god is (en dus op zijn wijze allesomvattend en allesbepalend is) en jij bent ervan overtuigd geraakt dat God werkzaam is in onze werkelijkheid, niet omdat wij God tot leven hebben gebracht of omdat wij God 'werkzaam' hebben gemaakt, maar omdat Hij het is uit zichzelf en omdat dat juist vaak recht tegen onze projecties in gaat, juist dan is het zaak je oren te spitsen en er rekening mee te gaan houden, want dan staat God voor wat in geen mensenhart is opgekomen. Dan is God *serious business* en niet een al dan niet aan te nemen levensbeschouwelijke liefhebberij. Zo van: de één doet aan God en de ander aan yoga, oldtimers opknappen of familiegeschiedenissen uitpluizen, waarmee overigens

niet gezegd wil zijn dat gelovigen niet aan yoga, oldtimers of familiegeschiedenissen zouden kunnen doen, maar wel dat het armoedig en surrogaat is als zo ongeveer daar de ultieme zingeving uit geput zou moeten worden.

Als God god is, is God de ultieme zin van alles, dus ook van mijn leven. En als ik ervan overtuigd ben geraakt dat God werkzaam is in onze werkelijkheid, dan betekent dat, dat ik ook te weten kan komen wat dat voor mijn bestaan hier en nu inhoudt. Dan moet ik dat serieus nemen en nader onderzoeken. Niet geloven en niet je leven daar op proberen in te richten is dan al gauw geen optie meer.

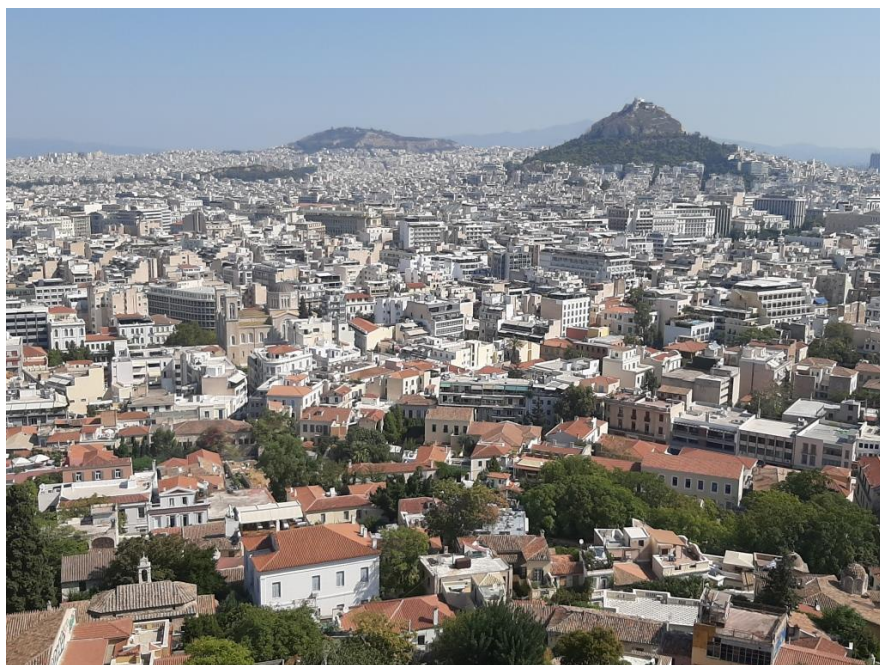
Ondertussen zijn we daarmee aanbeland bij het verhaal, dat verteld moet worden over de werkzaamheid van God in onze werkelijkheid. Er liggen immers diverse claims op tafel. Waarom ben ik christen, en geen moslim, jood, hindoe of boeddhist, om maar iets te noemen?

Welnu, dat heeft alles te maken met het verhaal dat het minst waarschijnlijk is en toch het meest overtuigende antwoord geeft op de leegte waarvoor we staan als mens zonder God. Het christelijk geloof is voor mij het meest overtuigende verhaal, juist omdat het het minst overtuigend is. Dat is een paradoxale stelling. Ik wil proberen mij nader te verklaren.

Er is veel meer over te zeggen dan ik nu ga doen, dat weet ik. In de subsystemische uitwerkingen en het grensverkeer tussen tradities, lijkt het één soms meer op het andere (zowel in positieve als in negatieve zin) dan ik nu ga beweren. Toch ben ik in mijn gang door de verschillende tradities tot nu toe tot de volgende conclusie gekomen. Namelijk dat wat ik nu samenvat onder de aanduiding 'het Evangelie' (*the Gospel*) (de evangelische, apostolische, christelijke boodschap zoals ik die vanuit de bronnen heb leren kennen, wat dus niet hetzelfde is als het historische christendom) als enige niet op de één of andere manier in het verlengde ligt van onze hang naar doe-het-zelf religie, geloof of spiritualiteit, maar werkelijk van een andere kant komt. Dat is een boude bewering, maar zo vat ik het nu eenmaal op vanuit de mij bekende bagage tot nu toe.

Natuurlijk is alles psychologisch en sociologisch zo te draaien dat een levensbeschouwelijk systeem altijd wel 'precies beantwoordt aan' de noden en behoeften van een tijd of een specifieke groep. Wat het Evangelie, dus wat het basale christelijk geloof betreft, blijft er echter mijns inziens altijd een kritisch tegood. Het gaat om God als Hoogste Goed en als de Eeuwige Transcendente, die zich binnenste buiten keert om als een geslagen mens gekruisigd te worden. Dat is een verhaal, dat niemand (voor welke nood en behoefte dan ook) verzint. Het is voor 'heidenen' een dwaasheid en voor 'Joden' een aanstoot, zoals de apostel Paulus het kan omschrijven (Bijbel: 1 Korintiërs 1:23). Dat vind ik intrigerend. Hoe kleurt het verhaal van een gekruisigde messias nu het zijn en de werkzaamheid van God? Dat ligt niet in het verlengde van onze mogelijke behoefte aan geloof, religie of spiritualiteit. Het voegt iets nieuws toe dat op zijn minst opmerkelijk is. Het blijkt iets aan de kaak te stellen en tegelijk verkondigt het een ongekennde bevrijding.

Op een bepaalde manier goed doen en zogenaamd door God geboden rituelen en ordeningen nauwkeurig betrachten (of op een

bepaalde manier juist onthechten) om op die manier in het reine te komen met God (of met je zelf of het Zijn) en om daarmee al dan niet de hemel, de heelheid, de eenwording of innerlijke vrede te verwerven, dat kan ik volgen. Dat is jodendom, islam, hindoeïsme, boeddhisme of de stoa. En inderdaad, dat was en is ook al te vaak het historische en reëel bestaande christendom. We gebruiken een levensbeschouwelijk systeem om ons beter te voelen en eventueel ons te onderscheiden van anderen. En we denken dat dat de bedoeling is.

En passant leverden al diezelfde grote systemen ook op, dat er tijden en gelegenheden te baat werden en worden genomen om het van God of het Hogere voorgeschreven leven aan anderen (al dan niet met geweld) op te leggen. Zo is mijns inziens echter niet de 'leer' van Christus zoals ik die in de bronnen ben tegen gekomen.

Misschien zeg je nu: maar dat is ook niet de 'leer' uit de bronnen van die andere godsdienstige en levensbeschouwelijke tradities. Je trapt in de bekende valkuil: een ideaaltypische eigen variant afzetten tegen vertekende alternatieven. Ik laat me daar graag nader over onderwijzen. Uit wat ik er zelf tot nu toe aan gedaan heb, trek ik nog steeds (sinds mijn openbare Christus-belijdenis ben ik nu vijfenveertig jaar verder) bovenstaande conclusie. Hoezeer ik ook de werelden van jodendom, islam, hindoeïsme, boeddhisme en de stoa uitermate intrigerend vind en de (uiteindelijke) eenvoud eronder aantrekkelijk, toch laat de bizarheid van de gekruisigde en verreezen Christus me niet los. Het Evangelie lijkt ingewikkeld, het is gecompliceerd, het ligt niet voor de hand, maar daardoor vertolkt het ijzersterk een geheel eigen scheppende en herscheppende werkelijkheid die op ons toekomt, juist niet in de lijn van ons voorstellingsvermogen of in de lijn van onze geneigdheden, maar van een geheel eigen orde.

2.. De tweede grote kwestie: kruis en opstanding van Jezus

Inleiding

Met het verhaal van de gekruisigde messias krijgen we vanzelf het vervolg in beeld: ik geloof in God: als Vader, als Zoon en als Heilige

Geest. Christelijk spreken over God is altijd het verhaal vertellen van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. Het gaat over God die niet hoog troont in een te benaderen of te bereiken verhevenheid, maar over God die zich binnenste buiten keert, en zich uitdrukt in wat Hij in vrijheid tegenover zich plaatst, om dat weer in liefde en genade op te zoeken als het mis loopt.

Ik ga nu eerst verder met 'de Zoon', omdat daar een tweede 'grote kwestie' geslecht moet worden voor een verdere uitwerking zin heeft. De eerste 'grote kwestie' was dus het bestaan van een persoonlijk God als zodanig. Daar hebben we het nu over gehad. De tweede grote kwestie is de status en de

opstanding van Jezus Christus en de betekenis van zijn dood aan het kruis.

De Apostolische Geloofsbelijdenis zegt het zo:

"En ik geloof in Jezus Christus, de eniggeboren Zoon van God, ontvangen van de Heilige Geest, geboren uit de maagd Maria, die geleden heeft onder Pontius Pilatus, gekruisigd is, gestorven en begraven, nedergedaald naar het rijk van de dood, maar die op de derde dag is opgestaan uit de doden, opgevaren naar de hemel om daar te zitten aan de rechterhand van God, de almachtige Vader, vanwaar hij komen zal om te oordelen de levenden en de doden."

Dat is heel wat. Het zegt in ieder geval niet: ik geloof in God en in Jezus Christus als zijn ultieme profeet, die ons leert hoe we spiritueel en moreel zuiver in de goede verhouding met God kunnen leven. Dat laatste is ook waar, maar niet de inhoud van het Evangelie.

Het Evangelie zegt namelijk iets geheel anders. Dat zegt: in Jezus verscheen God zelf in deze wereld ('de eniggeboren Zoon van God, ontvangen van de Heilige Geest, geborden uit de maagd Maria'). Jezus vervulde volkomen het mens-zijn naar Gods bedoeling. Hij

werd echter op een specifiek historisch moment ('onder Pontius Pilatus') onschuldig terechtgesteld en onderworpen aan de marteldood van een kruisiging ('geleden, gekruisigd, gestorven en begraven'). Deze terechtstelling en kruisiging heeft een geheel eigen betekenis in het bestel van God. Zij was er omwille van 'onze zonden'. Jezus betoont er te zijn 'het Lam Gods, dat de zonden van de wereld wegdraagt'. Ik ga daar zometeen nog verder op in, maar voor nu volsta ik met deze summiere evangelische en apostolische aanduidingen. Tenslotte wekte God hem op uit het graf en nam hem op in zijn heerlijkheid.

De opstanding van Jezus Christus

Met het laatste, zijn opstanding en verheerlijking, begin ik. Alles staat of valt met de opstanding van Christus 'op de derde dag' (het christelijke Pasen) en met het vervolg, dat in de christelijke traditie de 'hemelvaart' wordt genoemd.

Voor veel moderne mensen is Pasen te veel van het goede. Als er al iets is als God ('goddelijke liefde die gebeurt'), dan is Jezus waarschijnlijk een voorbeeldige inspirator om in overeenstemming met 'God' te leven. Dat werd dan bezegeld met een martelaarschap. Echte, alomvattende liefde is immers subversief. Dan raak je aan de domeinen van machthebbers. Sterker, dan leg je het fundamentele egocentrisme van mensen bloot. Er schijnt licht waardoor te veel duisternis 'zichtbaar' wordt. Dus word je uit de weg geruimd. Des te meer zeggenskracht voor de Grote Inspirator. Maar dat verhaal moet levend blijven. Het kan toch niet uit zijn met een wrede dood? Dus wij verbeelden zijn voortleven bij God, met een opstanding uit de doden en met een hemelvaart en een zitten aan de rechterhand van God de almachtige Vader, als ware het een troonsbestijging en wij construeren daar wat verhalen omheen.

Zou het echt, vraag ik me dan af? Dus Lucas die aan het begin van zijn uiteenzettingen verhaalt hoe hij alles nauwgezet is nagegaan, is een grote conspirator, die ons fabels op de mouw spelt? Of nog beter: Lucas schreeft de uiteenzettingen niet, maar zijn naam werd alleen gebruikt door latere verhalenfabrikanten? Het zou kunnen. Wij hebben geen 'evidence' van eigenhandig geschreven, precies te dateren documenten. Dat alles is verloren gegaan. We hebben van

alle evangelieverhalen en de andere nieuw-testamentische geschriften alleen later gekopieerde handschriften.

Dat geldt dus ook voor de brieven van Paulus, van wie verteld wordt dat hij kort na de lotgevallen van Jezus op het toneel verscheen. Hij heeft de aardse Jezus niet persoonlijk gekend, schrijft hij ergens. Lucas vertelt echter wel in het bijbelboek Handelingen dat hij als jonge student al in Jeruzalem aanwezig was bij de steniging van Stefanus. Het duurde nog wel even voor hij christen werd, maar hij behoort zeker tot de allervroegste tradenten, die in contact stond met de ooggetuigen. Van hem staan geschriften in de Bijbel. Dat is niet voor niets. Zijn geschriften werden gezaghebbend gevonden in de apostolische christelijke beweging. De duidingen die we bij hem vinden, gaan dus terug op de vroegste tijd en werden al vroeg als gezaghebbend beschouwd.

De verhalen over wat er na de kruisiging gebeurd is, lopen binnen het bijbels getuigenis uiteen. Voor sommigen is dat een teken van hun onbetrouwbaarheid. Voor anderen, zoals voor mij, is het juist een teken van authenticiteit. Er is in ieder geval geen sprake geweest van een georchestreerde retouchering. Eerder weerspiegelen ze de verwarring, die het lege graf en de verschijningen van een levende Jezus met de merktekenen van zijn kruisiging, moet hebben opgeleverd. Hoe plausibel is het dat met het beeld van de totale teloorgang van hun 'held' voor ogen, dus van alles waar hun hoop op was gevestigd ('wij meenden dat hij in onze dagen het koninkrijk van Israël herstellen zou', vergelijk het verhaal van de Emmaüsgangers) de volgelingen van Jezus na drie dagen of enkele weken tot de overtuiging kwamen dat hij leefde, als er niet inderdaad een leeg graf was en er geen verschijningen waren van een levende Jezus die zij herkenden?

Ook in de oudheid was het weer levend worden van een dode even onwaarschijnlijk en wonderlijk als in onze dagen. Zelfs de vraag of mensen in de oudheid nu zo veel makkelijker in 'halo-verhalen' geloofden dan in onze tijd, kun je betwijfelen. Het aantal mensen dat in onze tijd bereid is de meest wonderlijke verhalen ('nepnieuws' en samenzweringstheorieën) voor waar aan te nemen is opmerkelijk. Daaruit zou je kunnen opmaken, dat het zo gek nog niet is aan te nemen, dat de opstanding van Christus zo'n 'halo-verhaal' is.

Echter, Jezus is niet 'verdwenen' of in een afgeschermd omgeving overleden. Hij is publiekelijk terechtgesteld. Er was voor de machthebbers geen aanleiding verregaande voorzorgsmaatregelen te nemen tegen een vorm van voortgaande verering na zijn executie. Zijn lichaam werd vrijgegeven voor graflegging, al werd er in eerste instantie wel bewaking van het graf geboden. Kennelijk bestond er geen vrees voor het ontstaan van een bedevaartsplaats, reden waarom de Amerikaanse overheid bijvoorbeeld nog het lichaam van Osama bin Laden, onder bewijsvoering, in de oceaan liet glijden en in Spanje iemand als Franco herbegraven is om bedevaartsvorming en verheerlijking tegen te gaan. Jezus werd daarentegen in een niet onaanzienlijk Jeruzalems graf bijgezet. Kennelijk bestond er daarentegen wel de vrees voor een verdwijning van het lichaam gekoppeld aan verrijzenisverhalen (was verrijzenis immers niet door Jezus zelf aangekondigd?). Ondertussen waren er onder de volgelingen die absoluut niet bereid waren in een levende Jezus te geloven, als zij niet ook zelf getuige werden van zijn verschijning (vergelijk het verhaal van Tomas).

Kortom, de opstanding van Jezus hangt van onwaarschijnlijkheden aan elkaar. Toch is een radicale omkering van perspectief vanaf het allervroegste moment na de kruisdood van Jezus de motor geworden achter een wereldomvattende gelovige beweging, namelijk die van het christendom. Hoe waarschijnlijk is dat zonder de opzienbarende verrijzenis van de gekruiste Jezus? Als men de Grote Inspirator Jezus van een vervolg had willen voorzien, was een Lourdes of een Graceland, een mausoleum of een stoepa, een goede mogelijkheid geweest. Voor ds. Martin Luther King die op negenendertig-jarige leeftijd werd doodgeschoten was geen 'opstanding' nodig om hem legendarisch te maken als Grote Inspirator, noch voor Mahatma Ghandi, noch voor Nelson Mandela (die overigens niet als martelaar stierf).

Voor mij is duidelijk: zonder opstanding van Jezus uit het graf, was er geen christendom geweest, geen Evangelie, en geen kerk. En dus geen bijzonder verhaal over God van een geheel eigen orde. En dus ook geen bijzondere duiding van de kruisdood van Jezus Christus. Want dan was er geen bijzonder verhaal. Dan was er alleen een gebruikelijk verhaal. Namelijk: ons werd door een profeet, leraar of goeroe een weg gewezen, in dit geval een weg van radicale liefde. Dit kostte de betreffende profeet, leraar en goeroe de kop, waardoor zijn zeggingskracht weliswaar werd vergroot, maar het is niet iets van een andere orde.

Als Jezus daarentegen is opgestaan uit de doden op de manier waarop hij er zelf tevoren over sprak, bevestigt dit de enorme pretentie die al tijdens zijn aardse optreden van hem uitging, en die in de Geloofsbelijdenis is neergelegd in de zinsnede, dat hij 'de eniggeboren Zoon van God is, geboren uit de maagd Maria, ontvangen van de Heilige Geest'. Jezus is een mens onder de mensen, een Joods geboren jongetje, maar zijn Oorsprong is 'van alto veer', om maar een oud-Hollands kerstliedje te citeren. Hij is God die mens werd met een zeer bijzondere missie.

In alle evangelieverhalen in de Bijbel vind je deze pretentie terug. Maar in het evangelieverhaal van Johannes wordt het met zoveel woorden gezegd: Jezus is 'de vlees geworden *Logos* van God'. Dat wil zeggen: God is een God die zich uitdrukt in zijn scheppende en verlossende 'woorden'. Hij heeft alles geschapen 'door zijn Woord'.

'Hij sprak en het was er'. Dat is geen omschrijving van de natuurhistorische werkelijkheid, maar een theologische dieptepeiling. Alles wat er is, is er omdat God zich in die werkelijkheid heeft uitgedrukt. Nu is zijn Woord op een unieke manier 'vlees geworden'. Het heeft de gestalte van een mens aangenomen in de persoon van Jezus Christus. In en door Jezus gaan wij Gods Woord over en voor onze wereld horen en meemaken. In en door Jezus is God zelf aan het werk om het voor ons waar en zichtbaar te maken. Dat is de bijzondere boodschap van het Evangelie.

Die ligt overigens in het verlengde van Gods bemoeienis met het oude volk Israël, zoals de Tenach, het Oude Testament van de christelijke Bijbel, daarvan getuigt. Jezus is niet voor niets geboren als Joods jongetje, als de vervulling van beloften aan het oude volk Israël gegeven. Zonder het Oude Testament is het Nieuwe Testament in de Bijbel niet goed te begrijpen. Tegelijk is de komst en het optreden van Jezus iets geheel nieuws. Het is ongehoord. Het ligt weliswaar in het verlengde van de Godsopenbaring van het Oude Testament, maar het geeft er een enorme *twist* aan. Paulus noemt het: 'wat geen oor heeft gehoord en wat in geen mensenhart is opgekomen (ook niet in Joodse of heidense religieuze harten), dat heeft God gedaan'. God deed dat in en door de komst van Jezus op aarde.

De kruisdood van Jezus

Paulus concentreert dat vervolgens op de kruisiging van Jezus. 'Wij – de apostelen – hebben niets anders onder u willen weten dan Jezus Christus, en die gekruisigd', schrijft hij aan dezelfde vroege christenen in Korinte, een plaats die ik juist deze vakantie van 2019 in Griekenland bezocht. In de voetsporen van de heilige apostel Paulus, zowel te Korinte als in Athene: wat een inspirerende samenloop van omstandigheden.

Natuurlijk is Jezus ook de leraar, de rabbi, die ons in woord en daad de Thora (het reeds bekende onderwijs uit 'de boeken van Mozes') van God nader verklaart. Hij vat die samen in het dubbelgebod van de liefde. 'Een nieuw gebod, dat ook al een oud gebod is'. Maar Jezus is volgens het nieuw-testamentisch getuigenis veel meer dan

dat. Hij is ook en met name 'het Lam van God dat de zonden van de wereld wegdraagt'.

Deze uitdrukking komt tot ons uit de mond van Johannes de Doper. Zij verwijst naar het ritueel van de Joodse Grote Verzoendag. Daarbij werden symbolisch alle misstappen van de Israëlieten van het voorafgaande jaar door de hogepriester op de kop van een jonge ram gelegd, die vervolgens de woestijn werd in gestuurd.

Ook het offerritueel zoals we dat beschreven vinden in het Oude Testament verzinnebeeldt het doen van verzoening. Jij geeft iets van je bezit (geen afdankertje, maar een gaaf exemplaar van je vee) als offer om boete te doen voor de misstappen waarmee jij je zelf en anderen hebt beschadigd en daarmee God pijn hebt gedaan. God aanvaardt dat offer als uitdrukking van spijt en berouw, en toont zijn barmhartigheid door de priester jou te laten zegenen: ga heen in vrede, de HEER zegent jou en beschermt jou, de HEER toont zijn genade en geeft jou vrede. Dat is overigens een geheel andere invulling van offeren dan het bezweren van de goden of het stillen van hun woede.

Tenslotte wil ik in dit verband nog de aanwijzingen aanstippen die we terugvinden in de Thora over het zogeheten sabbatsjaar en jubeljaar. Dat zijn instellingen die er voor moesten zorgen dat families na een periode van zeven dan wel zeven keer zeven jaar,

als zij in de problemen waren gekomen, een reset-mogelijkheid ontvingen. Schulden werden kwijt gescholden, slavernij werd opgeheven, een nieuw stukje 'erfdeel' (lees: een stukje land om te verbouwen) werd toegekend.

Wie bovenstaande overziet, ontdekt een aantal maatregelen en rituelen die van doen hebben met een 'nieuw begin', met het openen van toekomst, met 'een schone lei'. Je hebt dit bijbels ABC uit het Oude Testament van de Bijbel nodig om de betekenis van de kruisdood van Jezus, zoals het Nieuwe Testament van de Bijbel daarover spreekt, te kunnen begrijpen.

De terechtstelling van Jezus was niet een bedrijfsongeval, maar een onderdeel van 'de vleeswording van het Woord', of anders gezegd: onderdeel van de missie van Jezus, onderdeel van de zichtbaarmaking van wat God ons ten diepste wil zeggen. Paulus kan zeggen: 'in het lichaam van Jezus werden onze zonden aan het kruis gespijkerd'. Wat wil dat nu zeggen?

Vaak wordt de vraag - begrijpelijk vind ik - opgeworpen: moest Jezus dan aan dat kruis dood gaan, voordat God zonden kon vergeven? Als God God is, kan Hij toch ook wel zonden vergeven, als dat nu het grootste obstakel naar de toekomst is, zonder die wrede vertoning? Ongetwijfeld is dat zo, maar dat is niet het verhaal geworden waarmee God ons - christelijk gesproken - benadert. God doet dat anders, zo is de boodschap, en aan ons is het de kunst om het (1) te accepteren (of niet natuurlijk) en ook (2) er de meerwaarde van te leren verstaan. Over het eerste ga ik niet, wat anderen betreft. Ieder zal voor zichzelf moeten uitmaken of zij of hij het accepteert of niet. Over het tweede kan ik wel proberen nog wat te zeggen.

Laten we maar eens beginnen met het woord 'zonden'. In het Onze Vader, het gebed dat Jezus zijn volgelingen leerde, is één van de bedes: 'Vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren'. Daar wordt gesproken van 'schulden', in de schuld staan. Zonde en schuld zijn geen populaire woorden tegenwoordig. Ze worden geliëerd aan alle benepenheid waarvoor christendom kan staan in de ogen van moderne mensen. Altijd werd immers eerst een negatief mens- en wereldbeeld van kwaad tot erger verkondigd (zonde, dood, duivel en de 'verleidingen van de wereld') en dan kwam er als het meezat nog wel ergens een verlossende *deus ex machina* te voorschijn, maar dan wel alleen via het instituut van de kerk, en in het gereformeerd protestantisme altijd ook nog voorzien van een nare interpretatie van de christelijke leer van de

uitverkiezing. Velen zeggen dan ook: laten we niet zozeer meer praten over zonde en schuld, maar vooral over de belofte van God en de uitdaging die daarvan uitgaat om het goede pad van zijn Koninkrijk te volgen, of beter nog: laten we het hele christendom dat parasiteert op de exploitatie van schuld en schuldgevoelens achter ons laten.

Mijns inziens zouden we onszelf, onze wereld en God daarmee echter onrecht doen. Zeker is het waar, dat de kerk en haar dienaren zich hebben bediend van overdrijving ('geneigd tot alle kwaad, niet in staat tot enig goed'), van vereenzijdiging (eenzijdige nadruk op lustgedreven 'zonden' in tegenstelling tot berekende en rationele 'zonden'), van veralgemenisering ('wij zijn allen de ergste zondaars voor God') en van clericalisering ('buiten de kerk en haar instutionele heilsmiddelen geen zaligheid'), maar dit doet niets af aan het bestaan van moreel kwaad en schuld.

Realiteitszin zegt ons dat het leven niet risicoloos te leven is. Noch wat betreft het kwaad dat ons overkomen kan, noch wat betreft het kwaad dat we zelf (moedwillig of ondanks onszelf) aanrichten. Het is die realiteitszin die we tegenkomen in de Bijbel. De mens is als kwetsbaar wezen aangewezen op samenwerking. Daartoe is de mens begiftigd geraakt met reflectievermogen, empathie (het je kunnen verplaatsen in anderen) en communicatievaardigheid (taal). Deze capaciteiten kunnen garant staan voor een coöperatieve en vreedzame samenleving, die ook zorg draagt voor de kwetsbaren in haar midden en voor het kwetsbare van het leven.

Maar ons basale 'reptielenbrein' is er ook altijd nog, dat puur gericht was en is op het naakte bestaan en het overleven. Het uit zich in het aanwenden of organiseren van machtsbronnen ten behoeve van het egocentrische overleven of ten behoeve van egocentrische voorspoed. Daar schuilt de potentie van wat in de Bijbel 'zonde' wordt genoemd: de ego-centriciteit ('*self-centeredness*'). Daar gaat een voortdurende verleiding van uit. In het Onze Vader is één van de bedes die Jezus zijn volgelingen leert: 'Leidt ons niet in verzoeking, maar verlos ons van de Boze'. Dat is de vraag om voor de verleiding van het egocentrische kwaad bewaard te blijven. Het is in de bijbelse traditie steeds de mythologische figuur van de Duivel, of de Satan (in het paradijsverhaal vermomd als reptiel, de bekende

'sprekende' slang), die mensen (inclusief Jezus zelf) verleidt tot de aanwending van machtsbronnen ten behoeve van egocentrische voorspoed. Het zijn vervolgens de mensen zelf die de keuzes maken.

Hebben zij in het verleden altijd de goede keuzes gemaakt? Maken wij in het heden altijd de goede keuzes? Het lijkt me een *understatement* om te zeggen: 'nee, niet altijd'. Misstappen en foute keuzes leiden tot beschadiging van het goede leven en het goede

samenleven, zoals God het zich had voorgesteld, en waartoe de mens als kwetsbaar wezen is toegerust. Ze leiden veelal tot beschadiging van relaties en beschadiging van levens (van anderen en/of van je zelf).

In dit verband komt het woord 'schuld' boven. Waar handelende (of nalatende) actoren geheel of gedeeltelijk verantwoordelijk zijn voor de gevolgen van hun daden of het nalaten daarvan, zijn zij schuldig aan het kwaad dat daardoor berokkend wordt. Schuld is in het

Nederlands een woord met twee betekenissen. Er kan een schuld ontstaan in financiële zin ('*debt*') en er kan een schuld ontstaan in existentiële zin ('*guilt*'). Beide zijn toekomst-sluiters. Hoe ga je verder met een situatie of met een persoon wanneer jij forse schade hebt aangericht? Je kunt zeggen: door op zijn minst de ontstane schulden te voldoen of de aangebrachte schade te herstellen. Maar schade is lang niet altijd om te zetten in af te betalen of te herstellen grootheden. Zelfs bij ontvreemding van geld is vaak het verschuldigde geld niet het grootste obstakel, maar het geschonden

vertrouwen. Laat staan hoe de moord of het misbruik van een kind te herstellen zouden zijn.

Hoe dan ook, vrij algemeen is de intuïtie dat er bij een begane misstap, misdaad of foute keuze iets recht te zetten is, voordat er sprake kan zijn van een nieuw begin of een open toekomst. Het woord 'straf' als reactie op een niet geaccepteerde grensoverschrijding komt in beeld.

In 'straf' zit iets van een afschrikking: denk niet dat je met het begaan van misdaden zomaar weg komt. Het betekent dat 'straf' een onaangename kant moet hebben, dus ervaren zal moeten worden als 'kosten' (*'if you cannot do the time, don't do the crime'*). In 'straf' zit ook iets van genoegdoening. Tegenover de leedberokkening aan het slachtoffer door de misdaad, is er sprake van een zekere 'leedtoevoeging' aan de dader. Welke zin heeft dat op zich? Je kunt zeggen: geen enkele, want de daad en zijn gevolgen worden er niet door teruggedraaid. Toch is 'verging' in elk (hoe humaan ook ingericht) strafrecht nog steeds een wezenlijk onderdeel van het straffen. Kennelijk voorziet het in een belangrijke behoefte bij slachtoffers en bij een samenleving die het opneemt voor slachtoffers om duidelijk te maken, dat daders iets van het door hen aangerichte kwaad zelf dienen terug te voelen.

Tenslotte kan 'straf' als reactie op een niet getolereerde grensoverschrijding gezien worden als een *time-out*: een maatregel die gericht is op bezinning en heroverweging van de eigen aandriften als dader tot bepaalde soorten van gedrag, die alleen maar kunnen leiden tot moeilijkheden, voor je zelf en voor anderen.

Nu kun je je afvragen: wat heeft een samenleving, wat heeft God te maken met datgene wat Jantje Pietje aandoet, of wat Jantje zichzelf aandoet? Ook die vraag zullen we onder ogen moeten zien, voordat we toekomen aan een duiding van de kruisdood van Jezus. Welnu, strafrecht gaat er vanuit dat er grensoverschrijdingen zijn die boven de particuliere relatie van dader en slachtoffer uit gaan. Een samenleving zegt eigenlijk: als jij het leven of het rechtmatige bezit van een ander aantast, gaat dat ons allemaal aan. Ook willen we niet dat ieder dat apart voor zich gaat rechtzetten, waarbij de één geen maat zal houden en de ander te laconiek zal reageren. Wij

komen op voor de slachtoffers, richten een gezamenlijke waarheidsvinding, rechtspraak en straftenuitvoerlegging in. Daardoor laten we zien, dat de bescherming tegen misdaad ons aller belang is en dat wij tegelijk willekeur zoveel mogelijk willen tegengaan. Helder.

Maar nu God? Wat heeft die van doen met onze misstappen en foute keuzes, althans voor zover ze niet rechtstreeks tegen Hem gericht zijn? Welnu, daaraan ligt de gedachte ten grondslag, dat het ten laatste God is die het leven heeft gegeven. Ik kom nog terug op de zinsnede uit de Apostolische Geloofsbelijdenis 'ik geloof in God de Schepper'. Maar daarin ligt het wel besloten. Als God wordt gezien als de finale bedenker van dit alles, en dus ook van ons leven, en als God daar ook een zekere bedoeling in heeft neergelegd (voor het mensdom: een coöperatieve en vreedzame samenleving waarin ook zorg wordt gedragen voor de kwetsbaren en het kwetsbare van het leven), dan is elke geweldaandoening van dat leven en samenleven als een pijnlijke pijl in het hart van God.

Nu kom ik terug bij Jezus en zijn kruisdood. Ik schreef al, dat volgens het Evangelie de kruisdood van Jezus niet een bedrijfsongeval was, maar een onderdeel van zijn missie. Ook schreef ik dat dit het verhaal is waarmee God ons benadert en geen ander. Het is aan ieder dat al of niet te accepteren. Maar ook schreef ik, dat ik wel wil vertellen wat volgens mij de meerwaarde van het verhaal is, zodat ik duidelijk kan maken waarom ik het accepteer en – ondanks de duistere kanten die aan het verhaal zitten – er zelfs ook blij mee kan zijn.

Jezus werd onterecht terechtgesteld in een showproces. Zowel de godsdienstige als de wereldlijke autoriteiten waren daarin betrokken. Zijn dood werd in het *frame* geplaatst van een straftenuitvoerlegging. Hij onderging in het geldige 'rechtstelsel' van toen de meest vergaande en wrede toepassing van de doodstraf: kruisiging. Toch was het voor ieder duidelijk dat hier sprake was van een justitiële moord. Hier was ronduit ultiem machtsmisbruik ter bescherming van egocentrisch overleven en egocentrisch streven naar voorspoed aan de orde. Hoe zichtbaar wil je de donkere kant van het mens-zijn hebben?

Jezus' onschuld was volstrekt duidelijk. Hij was een rechtschapen en liefdevol mens als geen ander. Dus deze 'straf' kan op geen enkele manier gerelateerd worden aan wandaden van zijn kant. Nee, natuurlijk niet, zul je reageren, want het was ook geen straf, maar een liquidatie met een politiek doel onder de dekmantel van een rechtsgang. Je hebt gelijk en toch is de vorm van de ultieme straftenuitvoerlegging het haakje waarmee op een dieper niveau duidelijk wordt gemaakt wat er nu aan de orde was op Golgota, van God uit gezien.

Jezus deed
verzoening over
onze zonden. Dat
wil zeggen, in de
beeldspraak van
schulden en
schuld: hij
betaalde het
mogelijk
negatieve saldo
dat wij bij God
hebben uitstaan.
Hij was het bokje

van de Grote Verzoendag, op wiens kop onze misstappen werden neergelegd, om ze weg te dragen van voor het aangezicht van God en hij was het offerdier dat zijn leven gaf om boete te doen voor onze foute keuzes, daden en nalatigheden. Niet, omdat wij het brachten, maar omdat God zelf het bracht. God zelf gaf wat Hij ons zou kunnen vragen. Immers: Jezus is de mensgeworden 'eniggeboren Zoon' van God. Hij gaf het gaafste wat Hij had. Dat was zijn offer voor ons. Om recht te zetten wat mis gaat, om ruimte te maken voor toekomst en een nieuwe begin.

Nadere vragen bij de kruisdood van Jezus

Wat ik tot nu toe schreef, lijkt een aannemelijke duiding van Jezus' kruisdood op basis van verzoenings- en kwijtscheldingsthema's van het Oude Testament, afgezien van de wrede terechtstelling die er dan altijd nog aan ten grondslag ligt. Toch zijn er nog wel een paar

nadere vragen te beantwoorden. Ik beperk me tot de voor mij belangrijkste.

De eerste is of God dit nu zo heeft laten plaatsvinden vanuit een bepaalde noodzakelijkheid of vanuit vrijheid? Vaak is de vraag gesteld: waarom moest dit zo? Als antwoord is wel gesteld, dat God als het ware onderworpen was (en is) aan zijn eigen rechtsorde. De schending van die rechtsorde (zijn toorn, de aantasting van zijn eer) dient dus noodzakelijkerwijs gecompenseerd te worden door een vorm van voldoening ('Gods rechtvaardigheid eist....'). God moet wel straffen om het evenwicht in de door Hem zelf ingestelde rechtsorde te handhaven. Mij lijkt dit een constructie. Volgens mij heeft God zelf voor deze vorm gekozen om ons iets duidelijk te maken en was Hij niet onderworpen aan zijn eige rechtsorde.

Daarmee komen we meteen op de tweede nadere vraag: kan God niet vergeven, dus een nieuw begin maken, zonder een straftenuitvoerlegging? Waar dient die 'straf' voor? Inderdaad kan vergeven zonder vorm van rechtzetting altijd. Dat is dan 'door de vingers zien', een vorm van gratie. De verstrekker van die gratie verleent een gunst. Maar deze kan daar om welke reden dan ook op terugkomen, behalve als de gratieverlening juridisch is vastgelegd. Rechtzetting in het strafrecht dient daarentegen altijd tot kwijting van de schuld. Wie zijn straf er op heeft zitten, is er klaar mee. Ook als slachtoffers of benadeelden er niet tevreden mee zijn, zeker als bij de dader niets van berouw of attitudeverandering kenbaar is geworden, betekent het toch dat de misdaad 'is afgedaan'. Er is van rechtswege geen instantie meer die er op terug kan komen. Ook dat is de betekenis van een straf die ten uitvoer is gelegd. Door de vorm van 'straf' te kiezen laat God zien, dat Hij zichzelf als het ware ook juridisch het recht ontzegt om nog op de misstappen en foute keuzes terug te komen, waarvoor de 'straf' gold.

De volgende vraag (derde nadere vraag) is dan natuurlijk of dit wel overdraagbaar is. Kan een ander een 'straf' op zich nemen voor schades die ik heb aangericht of schulden die ik op me heb geladen? In financiële zin is dat goed voorstelbaar. In het Nieuwe Testament komt die metafoor dan ook zeker voor. Kwantitatieve schulden kun je kwijt schelden of kunnen door een ander worden voldaan. Een

slaaft (in de wereld van de Bijbel een bekend verschijnsel) kun je met geld vrijkopen. Maar, zoals ik al eerder aanroerde, veel vormen van schuld aan beschadigend en leedveroorzakend kwaad zijn niet op die manier in te lossen. Kun je je dan voorstellen, dat een ander de rechtzetting ondergaat, waardoor jij vrijuit gaat?

In eerwraakzaken wordt dat wel geprobeerd. Dan probeert een familie via een valse bekentenis en valse getuigenissen een jonger familielid voor de misdaad van een ander familielid te laten opdraaien in de hoop dat dit familielid vanwege de jonge leeftijd een lichtere straf zal krijgen dan degene die het feitelijk gedaan heeft. Zo wordt er ook druk gelegd op familieleden 'om voor elkaar te zitten', als dat beter uitkomt. Dit wordt echter door ons strafrecht niet geaccepteerd.

Maar als nu iemand zich vrijwillig aanbiedt, omdat die ziet dat de straf weliswaar terecht is, maar nooit door de terechtgestelde ten volle gedragen kan worden en de instantie die er over gaat accepteert de overname. Wat is er dan op tegen? De generositeit ligt bij de vrijwillige plaatsvervanger. Door het voldoen van de straf is de zaak afgedaan. Jezus biedt zich vrijwillig aan om voor anderen 'straf' te ondergaan, en God accepteert het.

Tenslotte kun je je afvragen (de vierde nadere vraag), of dit zo niet een ingewikkelde vertoning is. Welke Vader stuurt zijn Zoon nu de marteldood in, om voor anderen die dit niet verdienen de kastanjes uit het vuur te halen? En dan nog, als het zich allemaal binnen God afspeelt (immers het is een *deal* tussen de Vader en de Zoon), is de kruisiging dan ten diepste niet een toneelstukje dat door God wordt opgevoerd om ons iets duidelijk te maken?

Wat betreft het eerste: dit is inderdaad uitzonderlijk en wordt dan ook vanaf het begin gezien als iets wonderlijks. Paulus kan schrijven: je kunt je nog voorstellen dat iemand zijn leven geeft voor 'rechtvaardigen', voor makkers, maar je kunt je toch nauwelijks voorstellen dat iemand zijn leven op het spel wil zetten voor 'godelozen', voor vreemden en verraders? En toch gebeurt dat. Het feit dat Jezus de meest verregaande straf onderging, zegt iets over de reikwijdte van zijn verzoeningspower. Er is niets dat niet

door hem 'weggedragen' kan worden. Er is geen verleden dat zo zwaar drukt dat er bij God geen toekomst meer mogelijk zou zijn.

Dat is een kant aan dit Evangelie die ons niet altijd aanspreekt. Wij willen dat onze Hitlers en Marc Dutrouxs voor eeuwig gekruisigd zullen zijn en blijven. Maar ja, hoe zit het dan met alle Hitlertjes en Dutrouxjes daaronder? Of menen we dat we wel degelijk al hier de scheidslijnen kunnen trekken tussen wat absolute doodzonden zijn en wat niet?

Wat betreft het tweede punt van de vierde nadere vraag (voert God een drama op in de komst en lotgevallen van Jezus of gebeurt er ook echt iets?) zou ik het volgende willen zeggen. Het woord 'toneelstukje' lijkt me minder gepast. Dat het een drama is, staat mijns inziens buiten kijf. Maar het is niet een drama in pedagogische of theatrale zin, dus slechts een opvoering om een boodschap over te brengen. Doordat God in Jezus mens werd, gebeurt er ook echt iets in onze geschiedenis dat van onschatbare waarde is. De doem van zonde en dood wordt doorbroken. Jezus heeft het kwaad dat ons overkomt (samengevat in het woord 'de dood') overwonnen, en hij heeft het kwaad dat wij elkaar, onszelf en God aandoen (samengevat in het woord 'de zonde') ontdaan van zijn absolute karakter. Dat wil zeggen, dat hij daarmee de zinloosheid van het aan kwaad gebonden bestaan heeft opgeheven. God zelf heeft openingen gemaakt naar de toekomst over de grenzen van lijden en dood, over de grenzen van schuld en wroeging heen. Dat is de essentie van het Evangelie van de gekruisigde en opgestane Messias Jezus.

Samenvatting tot nu toe: je accepteert het of niet, het bijzondere verhaal van God zoals de christelijke Bijbel het vertelt. De grootste vervreemder van een leven vol zin en vervulling, die tevens scheiding maakt tussen ons en God, is de menselijke neiging tot een egocentrisch bestaan en tot egocentrische voorspoed. Dit leidt vaak tot zelfzuchtig gedrag. Dat bestaan staat echter onder het voorteken van een voortdurende bedreigdheid door kwaad dat ons vroeger of later zal treffen, met uiteindelijk de dood. Het is God zelf die door Jezus deze situatie openbreekt, door (1) een mogelijk verleden van foute daden of nalatigheden teniet te doen, zodat een cynische verlamming of onverschilligheid geen grip op ons krijgt, door (2) ons

leven een vernieuwende impuls te geven gericht op liefde en verbondenheid, en door (3) gemeenschap met Hem zelf te stichten die niet door de eindigheid van ons aardse bestaan wordt begrensd.

Hiermee zendt God de boodschap uit, dat wie je ook bent en wat er ook in jouw leven speelt of gespeeld heeft, Hij jou de moeite waard vindt om in dit geschenk van een verzoend en vernieuwd leven te laten delen. Het enige wat het van ons vraagt in de richting van God is kwetsbaarheid (dat is: eerlijkheid over ons leven, en dus waar nodig inkeer en omkeer) en geloof (dat is: een je toevertrouwen aan het bijzondere verhaal van God).

Waarom word ik nu blij van dit Evangelie terwijl het zo'n treurig en schokkend verhaal is (Jezus lijdt om en aan het kwaad van deze wereld)? Dat heeft alles te maken met het inzicht dat God dit niet had hoeven doen, maar het desondanks heeft gedaan uit liefde. 'Alzo lief had God de wereld, dat hij zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat een ieder die gelooft niet verloren ga, maar eeuwig leven hebbe', lezen we in het evangelieverhaal van Johannes (Johannes 3:16). God slaat zelf een brug naar onze wereld als wij vervreemd zijn geraakt van Hem. God maakt zichzelf van een tegenstander (zolang Hij gezien wordt als concurrent van ons egocentrisch streven naar voorspoed) tot een bondgenoot (als wij leren zien dat ware vrede altijd gebaseerd is op verbondenheid en inclusiviteit, waarbij alles en iedereen recht worden gedaan). God sticht nieuwe gemeenschap door en in Jezus Christus. Ik ontvang, samen met anderen, door Jezus God als liefdevolle Vader in mijn leven. Wat wil dat zeggen?

Intermezzo: Doop en Avondmaal

Nu we het gehad hebben over de kruisdood en opstanding van Jezus wil ik kort even stilstaan bij twee belangrijke rituele handelingen die in de kerk kunnen plaats vinden: Doop en Avondmaal. Deze twee worden 'sacramenten' genoemd. Dat woord is ontleend aan het kerklatijn. In het Latijn was het woord '*sacramentum*' een vertaling van het Griekse '*mystêrion*'. In dat laatste hoor je ons woord 'mysterie'. Doop en avondmaal zijn verbonden met het geloofsmysterie van Jezus' weg door de dood naar het leven.

De Doop is ontleend aan een wassing, onderdompeling in water. Het was het ritueel waarmee mensen van buiten Gods volk werden opgenomen in de gemeenschap van God. Johannes de Doper begon ermee om iedereen te dopen als teken van vernieuwing gericht op het opgenomen worden in de beweging van Gods Koninkrijk. De heilig apostel Paulus verbindt de doop aan de dood en de verrijzenis van Jezus. Je gaat het doopwater in (oorspronkelijke door onderdompeling) en komt weer boven. Later moest de kerk om praktische redenen kiezen voor een meer symbolische uitvoering door waterbesprenkeling. Maar het beeldt uit dat je als het ware met Christus mee 'gekruisigd' bent. Je 'oude – egocentrische – mens' gaat ten onder. Vervolgens sta je als het ware met Christus mee op om een nieuw leven te gaan leiden.

Het Avondmaal sluit aan bij een maaltijd, precieser bij de Joodse Paasmaaltijd van de zogeheten sederavond. Bij het breken van brood, wijst Jezus naar zijn verbroken lichaam. Bij het gieten van wijn in een beker, wijst Jezus naar zijn vergoten bloed. Beide slaan natuurlijk op zijn zelfovergave aan het kruis van Golgota. Door brood en wijn te gebruiken treedt de gemeente van gelovigen als het ware op een zintuigelijke manier in gemeenschap met het heilswerk van Christus. Zo waarlijk als je een stukje brood eet en een slokje wijn drinkt, zo reëel mag je, als je dit gelovig doet, delen in de heilsbetekenis van het offer dat Christus voor ons bracht.

3.. God als hemelse Vader

Ik geloof in God de Vader

Met het 'vaderschap' van God keer ik terug naar het begin van Apostolische Geloofsbelijdens, maar ook naar het begin van het gebed dat Jezus zijn volgelingen leerde, het zogeheten 'Onze Vader'. Zijn volgelingen vroegen hem: Meester leer ons bidden. Daarmee vroegen ze niet per se naar een gebed dat ze steeds letterlijk zouden kunnen opzeggen, zoals het wel in de kerk steeds is gedaan. Zij vroegen eigenlijk: hoe mogen wij God zien en hoe kunnen we met Hem omgaan? Dat overigens het Onze Vader een 'iconisch' gebed is geworden is niet bevreemdend, maar het lijkt me arnoedig als het slechts wordt nageprevelde als zogeheten 'formuliergebed', terwijl de inhoud nauwelijks nog wordt gekend en herkend. Jezus zegt op de vraag van zijn volgelingen: als jullie bidden, zeg dan: 'Vader' (Lucas), nader uitgewerkt, zeg dan: 'Onze Vader, die in de hemelen zijt' (Matteüs).

Al eerder stond ik stil bij het mannelijke karakter van deze aanspraak van God. Is God dan mannelijk? Jezus noemt God 'zijn Vader', terwijl hij zelf 'de Zoon' genoemd wordt. Jezus was zelf ontegenzeggelijk een man. Deze Vader-Zoon beeldspraak is elementair geworden in het christelijk spreken over God. Toch is God niet te vangen in genderspecifieke terminologie. Het zal er om gaan te horen wat er in deze beeldspraak over God wordt gezegd. Daarbij is het van belang om eventueel te abstraheren van onze vader-beelden en vader-ervaringen. Natuurlijk is de term 'vader' niet voor niets gebruikt. Als er niet enige betekenis mee gemoeid zou zijn van hoe wij dit woord gewoonlijk verstaan, zou het niet gebruikt zijn. Maar wij kunnen zodanig bepaald en gehinderd worden door (negatieve) ervaringen met onze eigen vader of met andere vaders, dat de essentie van de beeldspraak voor ons verloren dreigt te gaan.

Als Jezus het woord 'vader' in de mond neemt, wil daarmee ongetwijfeld verwezen zijn naar het meest positieve vaderbeeld dat we ons kunnen voorstellen. God is als een ouder met liefde voor zijn kinderen, ontegenzeggelijk vanuit een bepaald gezag richtinggevend, maar vol betrokkenheid, wijsheid, trouw en

compassie. Het summiere gebruik van het Aramese woord 'abba' in het Nieuwe Testament duidt ook op vertrouwelijkheid en nabijheid.

God sticht door Jezus een nieuwe gemeenschap, die geschetst wordt met positieve familiebeelden. Mensen die zich aan God toevertrouwen op basis van de liefde welke Hij betoont door de missie van Jezus, worden door Hem aangenomen als geliefde kinderen. Zij worden onderling 'broeders en zusters' van elkaar genoemd. Deze bijna ludieke aanduiding werd in de vroege kerk voor gemeenteleden gebruikt. Je bent opgenomen in de *familia Dei*, het 'huisgezin van God'.

Er is van God uit een onvoorwaardelijke acceptatie. Gods liefde voor jou gaat aan alles vooraf. Jouw meest fundamentele identiteit wordt gevormd door het feit dat je 'een geliefd kind van God' mag zijn. Dat geeft ook de meest basale zin aan jouw leven. Alles waar mensen hun ziel en zaligheid aan op willen hangen (je betekenis voor anderen, je bijdrage aan de wereld, je status, imago of succes, je bijzonderheid, je prestaties op welk terrein dan ook, je geliefden, je bezit) wordt gerelativeerd door dat 'kindschap van God'. Het feit dat God volgens het christelijke Evangelie jouw Schepper is en jouw Verlosser zegt: de Allerhoogste vindt het fijn dat jij er bent en vindt ook jou de moeite waard om alles wat Hij heeft (namelijk zichzelf in de zelfovergave van zijn 'Zoon' die mens werd in Jezus Christus) in te zetten om jouw leven te verbinden aan de eeuwige toekomst van zijn Koninkrijk. Dit vraagt om een reactie van wederliefde, van dankbaarheid en van geloof.

Het 'ik' ingebed in een 'ons'

Opvallend is overigens, dat Jezus in het gebed dat hij zijn volgelingen aanleerde, hen 'ons' leert zeggen. Zeg 'onze' Vader.

Bij het 'ik geloof' stond ik stil bij het 'ik'. Jij bent een 'ik' die er mag zijn. Maar Gods schepping en verlossing gaan over veel meer dan over mijn particuliere 'ik'. Dat neemt niet weg, dat Gods aandacht ook naar mij in het bijzonder uitgaat, in het geheel van die miljoenen andere mensen en in het geheel van het totale universum. 'Gij kent mij en Gij doorgrondt mij, Gij kent mijn zitten en mijn opstaan'. Het is het kennen van de liefde dat in deze

psalmwoorden wordt bezongen. In positieve zin worden wij gesterkt in wie wij zijn, in alle diversiteit, alle talenten en beperkingen die daarbij aan de orde zijn. Wie je ook bent, Gods liefde is aan jou persoonlijk geadresseerd. Jij kunt er alleen persoonlijk en zelf op reageren. Je kunt niet schuilen 'in de groep'. Jezus vraagt het aan zijn volgelingen heel direct: en jullie, wie zeggen jullie dat ik ben: hoe staan jullie tegenover mij? Vandaar de inzet met 'ik geloof'.

Maar nu kunnen wij ons 'ik' nogal makkelijk maken tot een 'ego'. Laat alles toch vooral draaien om *mijn* welzijn, *mijn* voorspoed en *mijn* geluk. Ik noemde dat egocentrisch overleven of het zoeken naar egocentrische voorspoed en bracht dat in verband met wat in de Bijbel 'zonde' heet. Ook geloof en

spiritualiteit kunnen zelfs nog zo worden ingezet. Zelfs het christelijk geloof. Waarom geloof ik in God en waarom volg ik Jezus Christus? Omdat ik hoop daar beter van te worden, als het niet in dit leven is dan in ieder geval in het leven-na-dit-leven (als dat er is). Maar dat is geen wederliefde, dankbaarheid of een je toevertrouwen aan. Dat is 'gebruik proberen te maken van'. Dan plaats je het geloof nog weer in het register van 'egocentrisch overleven' en van het zoeken naar 'egocentrische voorspoed'. Je bent dan op een 'zondigende' manier christelijk religieus aan het doen.

Juist de voorafgaande genade en inzet van God door en in Jezus Christus bevrijdt ons van dat alles. Niet alleen in de richting van God, maar ook ten opzichte van alles en iedereen. Het andere verschijnt niet meer als 'materiaal' waar jij gebruik van moet zien te maken (of wat jou een goed gevoel moet geven), maar als mogelijkheid om belangenloos en dienend mee samen te leven. Je leert niet bidden: Heer, geef *mij* elke dag - tot aan mijn dood - een groot stuk taart en liefst ook graag een goed pensioen. Maar je leert bidden: geef *ons* heden ons dagelijks brood. Daarbij strekt dat 'ons'

zich uit tot alle mensen in onze wereld die nog steeds honger lijden. God is niet alleen 'jouw' Vader, maar Hij is 'onze' Vader.

Vervolgens, na de aanspraak van God als 'onze Vader', richt Jezus ons bidden het eerst op God: uw Naam worde geheiligd, uw Koninkrijk kome, uw wil geschiede op aarde (waar wij nu leven) zoals in de hemel (waar U bij u zelf bent). Daarna gaat het pas over ons: ons gezamenlijke dagelijkse brood, onze schulden naar elkaar toe en naar God toe, onze verleidingen en onze kwetsbaarheden om toch weer in dienst te staan van het egocentrische kwaad.

Dat 'bidden' is natuurlijk niet zomaar wat in de lucht praten. De volgelingen van Jezus vroegen: leer ons bidden. Zij bedoelden daarmee: hoe mogen wij God zien, hoe mogen we met God omgaan? Moeten we op gepaste afstand blijven, is God de Hoog Verhevene, de Almachtige, de Opperrechter, de Eeuwige, de Heilige, die ons vooral angst en eerbied dient in te boezemen? Jezus antwoordt: zeg 'Onze Vader', maar Hij zegt erbij: 'die in de hemelen zijn' (zo is de weergave van Matteüs). Het begint met 'vader'. Zelfs het vertrouwelijke woord '*abba*' wordt in het Nieuwe Testament gebruikt. Dat vertelt: de relatie tot God mag een open relatie van vertrouwelijkheid en vriendschap zijn, *mirabele dictu*, ondanks alles wat er in de wereld en misschien in jouw leven scheef is gegroeid. Het bijzondere is nu juist dat dit kan met de God die inderdaad 'hemels' is, de Gans Andere, de Schepper van de hemel en de aarde, de Almachtige, Hoog Verhevene, Eeuwige en Heilige. Realiseer je dat wel. Juist de Allerhoogste is naast ons gekomen, tot in onze misère van nood en schuld, om ons tot troost, nabijheid en vernieuwing te zijn.

Ora et labora

Hoe ga je nu met die God om? Welnu, door te doen wat je tegen Hem zegt, zo gaf Jezus aan. *Ora et labora* is een oude kerkelijke spreuk. Bid en werk. Je kunt niet vroom A bidden en dan weglopen om B te doen. Zeg: uw Naam worden geheiligd, maar doe het dan ook. Leef toegewijd aan de Naam van God die staat voor liefde en gerechtigheid. Zeg: Uw Koninkrijk kome, maar zet je daar dan ook voor in. Zeg: uw Wil geschiede, maar laat het dan ook gebeuren in alles wat je onderneemt. Zeg: geef ons heden ons dagelijks brood,

maar zorg dan ook voor een gezamenlijk 'huis' waar niemand in armoede ten onder gaat. Zeg: vergeef ons onze schuld zoals wij zelf vergeven, maar zorg dan ook dat je geen verder kwaad opstapelt en dat je anderen nieuwe ruimte biedt als ze in de fout gingen. Zeg: bewaar ons voor het kwaad, maar werk dan ook zelf aan geestelijke weerbaarheid en integriteit, zodat je weet waar jouw zwakke plekken zitten en waar je vooral alert op moet zijn.

De Schepper en Almachtige

Ondertussen geloof ik dus in God als Vader. Vader van Jezus Christus, maar dus ook 'mijn/onze hemelse Vader'. En ik geloof in Hem als de Schepper van al wat is. En ik geloof in Hem als de Almachtige. Dat zijn de twee aanduidingen die aan God de Vader worden verbonden in de Geloofsbelijdenis. Voor we verder gaan wil ik reageren op twee misverstanden die vaak aan de aanduidingen 'Schepper' en 'Almachtige' zijn vastgeknoopt.

Als ik zeg te geloven in God als Schepper, zeg ik 'alleen maar' dat ik geloof dat al wat er is, teruggaat op de goede God, dus dat de werkelijkheid die er is in de kern goed en te vertrouwen is, en niet slechts toevallig, willekeurig, wreed,

chaotisch, absurd en in zichzelf zinloos is. Daarmee zeg ik niets over *hoe* alles tot stand gekomen is, noch over de vernietigende krachten die in het universum huizen. Ik geloof alleen dat wat er is een bedoeling heeft die terug gaat tot op de goede God.

Als ik daarnaast zeg te geloven in God als Almachtige, zeg ik 'alleen maar' dat voor mij God de Hoogste Autoriteit in het universum is. In de Latijnse versie van de Geloofsbelijdenis staat het woord '*Omni-potens*'. Dat zou je kunnen vertalen met 'Degene die alles kan'. In

de Griekse versie van de Geloofsbelijdenis staat het woord '*Pantokrator*'. Dat zou je kunnen vertalen met 'de Al-regeerder'. Dat laatste lijkt me adequater om misverstanden te voorkomen, want daarmee zeg je niet dat God alles kan of alles bepaalt, maar wel dat Hij voor ons het Hoogste Gezag is.

Als je stelt dat God 'alles kan' krijg je van die fijne scholastieke vraagstellingen als: kan God ook zichzelf opheffen, en dergelijke. Dat lijkt me een leuk gezelschapspel voor filosofisch aangelegde monniken die niks anders te doen hebben. Godsbeelden die vooral gevuld zijn met dit soort categorieën (alwetendheid, alomtegenwoordigheid, eeuwigdurendheid, oneidigheid, alvoorzienigheid etcetera) zijn mijns inziens niet per se oninteressant, maar ze zijn toch vooral filosofisch van aard vanuit de vraagstelling: als we God als Allerhoogste willen denken, wat komt daar dan eventueel bij kijken? Ze zijn echter niet geschikt om te verwoorden wat het bijzondere verhaal over God ons zegt, zoals de Bijbel dat wil vertellen. Wel dat Hij Schepper is en voor ons de Hoogste Autoriteit.

Het laatste oordeel

Inmiddels *'zit Jezus aan de rechterhand van God de Almachtige Vader vanwaar Hij komen zal (of: 'komende is') om te oordelen de levenden en de doden'*. Zo is het opgenomen in de Apostolische Geloofsbelijdenis. Wat wil dat zeggen? In het complete verhaal van het Evangelie wil het zoiets zeggen als: na zijn volbrachte missie op aarde is de Zoon, die door zijn menswording Jezus Christus werd en dat ook bleef, teruggekeerd naar de Vader. Hij kreeg daar op basis van zijn volbrachte missie een belangrijke rol toebedeeld in de hemelse afwikkeling van de aardse geschiedenis. Hij is dus 'ten hemel gevaren'. De aardse, opgestane Jezus is ten teken daarvan op een zeker moment voor de ogen van zijn intiemste kring volgelingen 'opgenomen in de lucht'. Het moge duidelijk zijn, dat 'hemel' hier geen locatie-aanduiding is van een plek in het fysieke universum. De 'hemel' is waar God bij zichzelf is in zijn transcendentie.

Een geloofsopvatting die gedeeld wordt door christenen, joden en moslims is dat God op een zeker moment een einde zal stellen aan de aardse geschiedenis zoals die nu verloopt. Er is dan sprake van

een 'laatste oordeel'. Dat laatste oordeel is overigens aan God, niet aan de kerk, aan de ayatollahs of aan de rabbi's. Ook niet aan onszelf. Er zit de gedachte achter van God als Schepper. God heeft jou het leven gegeven, wat heb jij er nu mee gedaan? Veel mensen die het voorrecht kennen oud te worden, gaan vaak vanzelf voor zichzelf een soort balans opmaken. Wat zijn de dingen waarover je blij en dankbaar bent en wat zijn de dingen die je erg hebben gefrustreerd, die teleurstellend of zelfs traumatiserend waren of waarover nog steeds wroeging of verbitterdheid bestaat?

In het Evangelie wordt het laatste oordeel aan Christus toevertrouwd. Juist hij die naast ons kwam in alle misère van nood en schuld. Daar zit de gedachte achter: God zal oordelen vanuit zijn barmhartigheid en genade. Betekent dit nu: geen onderscheid, alle katjes in het donker grauw, wat je ook in je leven hebt uitgevreten, het loopt toch wel uit op totale alverzoening, *happy ending* voor alles en iedereen op grond van de overmacht van Gods genade?

Aan de éne kant zouden veel mensen dat graag zo zien: Gods liefde die alles overwint. Aan de andere kant levert deze christelijke witwasmachine ook weer veel weerstand op, omdat we niet graag aan het hemels banket zouden zitten met naast ons (daar komen ze weer) Adolf Hitler of Marc Dutroux, laat staan die nare schoonmoeder uit ons eerste huwelijk of die vreselijke ex van onze tweede man. Waar zou je het met hen over moeten hebben? Hoe zij het uiteindelijk allemaal verwerkt hebben?

Jezus die is 'gestorven voor onze zonden' en die 'komen zal om te oordelen de levenden en de doden': het is nog niet zo'n makkelijke materie. Als je mij vraagt: hoe geloof jij dit nu, dan zal ik je eerlijk zeggen: ik geloof het wel op de één of andere manier, maar ik laat het ook vaak een beetje in het midden. Zo van: we zien het wel hoe God het recht maakt. De verificatie is er '*in the end*'. Ik vertrouw er op dat God het goed en rechtvaardig zal afhandelen, zal ik maar zeggen, en dan ook mij wel duidelijk zal maken waarom ik eventueel mensen zal moeten missen of er zelf niet bij ben, bij 'het hemels banket', dan wel waarom ik daar alsnog naast Hitler, Dutroux, die ex of naast die erge schoonmoeder moet zitten.

4.. God als Heilige Geest

Drie-eenheid: beweging van God uit

Ondertussen zijn we in de Apostolische Geloofsbelijdenis na Jezus aangekomen bij de 'Heilige Geest'. Geloof je ook in Heilige Geest? Ja, ik geloof ook in God als Heilige Geest. Wat of wie is dat nu weer? Wordt het nu niet nog ingewikkelder met het geloven in één God?

De christelijke traditie heeft het op een zeker moment over God als Triniteit, God als Drie-eenheid. Dat komt inderdaad omdat er naast de Vader en de Zoon ook sprake is van de Heilige Geest.

De beeldspraak van Vader en Zoon ziet

er op dat God 'ergens' bij zichzelf is (de transcendentie van God), maar benaderbaar (daarom: 'zeg Vader'). Tevens zegt die beeldspraak dat er van God iets of iemand uitgaat, zoals een zoon of een dochter die het ouderlijk huis verlaat om de wereld in te gaan. In een andere beeldspraak wordt dat 'het Woord van God' genoemd, dat 'vlees (= mens) werd'. Dat wil zeggen: in de mens Jezus Christus ontmoeten we God zelf, zoals die zich uiten wil over en voor de wereld. In Jezus komt God naar 'het zijne' om het uit de greep van 'zonde' en 'dood' te redden waarin het is terecht gekomen.

Belangrijk is hier de beweging. God, zoals de Bijbel van Hem getuigt, is niet een God die hoog verheven abstract een filosofische God zit te zijn, maar is Iemand die in beweging komt. Die met ontferming bewogen is. Die niet loslaat wat 'zijn hand' (scheppend) begonnen is. Die zich inlaat met een lijdende, maar ook zo vaak ongerechte wereld. Die het opneemt voor wat zwak en kwetsbaar is. Die het schuldige en het kwaad dat niet terug te draaien lijkt,

draagt en er een wending aan geeft. Voor deze God zijn abstracte aanduidingen niet adequaat. Je kunt over God alleen in antropomorfe metaforen (beeldspraak op grond van menselijke eigenschappen) spreken, al beseffen we maar al te goed dat ze èn 'antropomorf' èn 'metaforen' zijn.

Liefdevolle transformerende kracht

Ondertussen gaat er van God nog meer uit dan de menswording van de Zoon in Jezus Christus. God is in heel zijn schepping actief met zijn liefdevolle transformerende kracht. God valt niet met de schepping samen, maar Hij is er wel actief in. God is God (ongeschapen, zonder begin en einde), maar wij zijn mensen, ontstaan en geplaatst in een 'huis om te leven' (op de planeet aarde), ergens verscholen in een onmetelijk universum. God valt ook niet samen met die 'kracht' waarmee Hij in zijn schepping werkt (dan zou het bij 'God' alleen maar gaan om een soort 'energie'). De traditie van de Bijbel is hier heel precies: schepping blijft schepping, mens blijft mens en God blijft God, maar toch kan God in de schepping en in de mens 'wonen' en actief zijn, niet als een 'bezetenheid', alsof God het gewone schepselmatige leven 'overneemt', maar wel als stimulerende, creatieve en vernieuwende Aanwezigheid. Dat is de Heilige Geest.

Laten we het in het verband van deze zomerse vakantiebezinning beperken tot de rol van de Heilige Geest bij de doorwerking van het Evangelie: dat bijzondere verhaal van God. God laat in en door Jezus Christus ons ten diepste zien wat Hij met ons en onze wereld voor heeft. Daar gaat vervolgens iets van uit. Dat heeft een enorme nasleep.

Het verhaal kende ook de voorgeschiedenis, namelijk van Gods verbond met Abraham en het volk Israël. Jezus komt niet zomaar uit de lucht vallen. God is al doende zich met zijn wereld te verbinden. De manier waarop Hij zo kenbaar werd, heeft mensen geraakt en bewogen. Lees het boek van de Psalmen uit het Oude Testament en je bent getuige van de omgang van gelovige en aangevochten mensen met deze God en van God met hen, die tot op de dag van vandaag kan aanspreken.

In het optreden van Jezus komt het opnieuw samen. Al tijdens zijn publieke optreden trok het aandacht en kwamen mensen tot geloof. Door de afloop in de kruisiging dreigde – zo leek het – Jezus de zoveelste messiaspretendent te worden die teleurstelde. Maar toen volgden Pasen en Hemelvaart, maar ook Pinksteren.

Wij zeggen soms, al zijn ze sinds de euro verdwenen: het kwartje moest vallen. En het kwartje viel. Van Jezus gaat een goddelijke boodschap uit die in alle talen en culturen van de wereld te begrijpen valt. Als mensen zich realiseren dat hun leven niet meer onder het voorteken hoeft te staan van het alomtegenwoordig lijkende kwaad waarin ze zelf maar moeten proberen wat veilige haventjes te bevechten en te verdedigen, verandert dat heel hun zicht op het bestaan. Aan die boodschap die van het optreden van Jezus uitgaat, wil je je hechten. Daaruit wil je gaan leven. Je wilt je toevertrouwen aan de God die dit alles bewerkt. In de bijbelse traditie heet dat: vervuld worden door de Heilige Geest.

Gaat dat buiten ons om?

Gaat dat buiten je eigen gedachten en willen om? Nee, maar tegelijk is tot geloof komen ook weer niet het trekken van een logische conclusie uit een aantal argumenten en dan die aanvaarden als

'een waarheid'. Tot geloof komen heeft iets van een 'tot leven komen' of van een 'opnieuw geboren worden', zoals daarover in de Bijbel wordt gesproken.

Moet dat ergens op een specifiek moment aanwijsbaar plaatsvinden in je leven? Ik weet niet wie dat heeft verzonnen. Natuurlijk zijn er in elk leven doorbraakmomenten of ervaringen die van grote betekenis worden voor je persoonlijke levensgang, maar er zijn ook

geleidelijke processen, terugslagen, ontwikkelingen, die niet zo precies zijn te ontleden. Maar ze zijn er wel en kunnen leiden tot verinnerlijking en verankering van levensinzichten en levenspraktijken die christelijk gesproken zondermeer als 'geloven' kunnen worden beschouwd.

Ik geloof in de Heilige Geest wil dus voor mij zeggen: ik geloof in Gods doorgaande werk in de wereld en in mensenlevens tot aan de voleinding toe. Soms subtiel, soms krachtig, soms inwerkend op ons verstand, soms op ons gevoel, soms op ons gedrag. Het is de Geest die ons invoert in de waarheid van het Evangelie, zodat we zelf gaan geloven en als christen gaan leven, met vallen en opstaan.

5.. De kerk en het christelijke leven

Ik geloof de kerk als belofte

Op het 'ik geloof in de Heilige Geest' in de Apostolische Geloofsbelijdenis volgt:

'Ik geloof de kerk (katholiek, één en heilig als zij is), de gemeenschap der heiligen, ik geloof de vergeving van zonden, ik geloof de opstanding van ons lichaam en het eeuwige leven'.

Let op: er staat nu niet meer 'ik geloof *in*', maar 'ik geloof'. Wij geloven *in* God, maar niet *in* de kerk. Wel geloven we dat er een kerk is, als gemeenschap van mensen die verbonden is aan Christus. Als je een kind van God bent, ben je daarmee als het ware een broer of een zus van andere kinderen van God. Kinderen van God komen samen om feest te vieren vanwege de liefde van God die ze hebben leren kennen. En ze komen samen om na te denken over de consequenties die dat voor hun leven heeft. In dat alles komen ze samen om God te eren.

Als het niet zo teleurstellend was, zou het tamelijk lachwekkend zijn hoe die 'éne kerk' in tal van kerken en kerkjes uiteen is gevallen. Want ja, over de manier waarop je 'feest viert' kun je nog best van mening verschillen. Welke slingers hang je op en welke muziek moet er worden gedraaid? Wat is 'eerbiedig' en wat is 'lofprijzing'? Het wordt soms op het scherpst van de snede 'uitgevochten'. Wie lacht er niet wie de 'serieuze' kerkmens bezieet, als het niet zo treurig was,

vanwege de onderlinge 'verkettering' over kerkinrichting, gezang, bijbelvertaling, type muziek, kleding, manier van avondmaal vieren, aard en vorm van een preek, enzovoort en zo verder.

Daar komt nog bij dat je het over de consequenties van het Evangelie voor het dagelijks leven en samenleven best een tijdje kunt hebben, voordat je het met elkaar eens wordt, als dat al lukt. Het ideaal is natuurlijk: geven en nemen, met elkaar in gesprek blijven om samen alle dimensies van het christelijk leven op waarde te kunnen schatten. Maar de praktijk is nogal anders. Zeker in ons 'protestants' Nederland. We leven wel graag samen, zeggen we, maar dan toch wel het liefst met en vanuit onze eigen groepje en met gelijkgezinden. In de kerk is het nogal eens niet anders.

De verschilpunten zijn, zeker als het om de vieringen gaat, mijns inziens relatief en erg cultureel bepaald. Je kunt immers net zo oneerbiedig psalmen op hele noten zingen, oneerbiedig hoogliturgische kerkmuziek betrachten als eerbiedig een half uur dansen op een praiselied, zal ik maar zeggen.

Wat betreft de consequenties van het Evangelie voor de inrichting van het leven is het lastiger, omdat je soms wel echt tot keuzes moet komen. Voorbeeld: je kunt niet in één plaatselijke kerkelijke gemeente tegelijk wel en niet vrouwen in het ambt, kinderen aan het Avondmaal of homo's in het huwelijk toelaten. Maar ook dan denk ik: zolang het duidelijk is dat de ander zijn of haar (levens)keuzes serieus verantwoorden wil binnen de ruimte van de wereldwijde kerk, in het licht van het Evangelie, wie ben ik dan om daar scheidend of veroordelend in te willen optreden?

Eén, heilig en katholiek

Ondertuseen geloven we dat de kerk één, heilig en katholiek is. Wij zien dat in de praktijk lang niet altijd, maar we geloven het wel, omdat ze er, van God uit gezien, zo uit ziet.

Het woord 'katholiek' moet je overigens niet misverstaan. Vaak wordt het alleen gebruikt voor de Rooms-Katholieke Kerk (of de Oud-Katholieke Kerk). Dat zijn dan 'de katholieken' en de anderen (althans in Nederland) zijn dan 'de protestanten' of 'de christelijken', zoals de protestanten in het zuiden van ons land ook wel worden

genoemd. Maar 'katholieken' (in bovenstaande zin) zijn natuurlijk ook 'christelijk' (alleen niet op een protestantse manier) en 'protestanten' zijn ook 'katholiek' (alleen niet *Rooms*-katholiek of *Oud*-katholiek).

In het woord 'kat-holiek', zit het Griekse woordt '*holos*', dat staat voor 'het geheel' (vergelijk het woord 'holistisch'). Het geeft aan dat de christelijke kerk er is voor mensen van alle achtergronden en alle culturen, dus voor alle mensen van heel het wereldrond. Om het misverstand te voorkomen, dat 'katholiek' in de Apostolische Geloofsbelijdenis alleen zou slaan op de Rooms-Katholieke Kerk, vertaalden protestanten dat woord nogal eens met 'algemeen christelijk'. Maar dat is zonde, want dat is een vage term. Wat is nou 'algemeen'? Dat zou net zo goed op de inhoud van haar programma kunnen slaan, terwijl het oorspronkelijke woord slaat op de principiële openheid voor alle mensen ongeacht achtergrond, ras, taal, natie, cultuur. De kerk, of beter: het geloof, het Evangelie en God zijn er niet voor een speciaal type mens, die speciale aanleg voor religie of die een speciale culturele achtergrond zou moeten hebben of iets dergelijks. Nee ze zijn bestemd en relevant voor iedereen. Ik vind dat een mooie gedachte en het inspireert mij om als ik mee doe aan de kerk dat ook zoveel mogelijk in de praktijk te brengen.

Moet de kerk?

Heb je de kerk (als vorm van georganiseerd bezig zijn met het christelijk geloof) per se nodig om op een christelijke manier te geloven in God? Meestal vindt de leiding van de kerk dat wel. Zij zegt meestal ook, dat het van God moet om samen als gelovigen een gemeenschap te vormen.

Ik denk wel dat het voor de hand ligt om elkaar op te zoeken en te bemoedigen in het geloof, om samen God te danken voor het geschenk van zijn liefde en om samen na te denken over de consequenties van het Evangelie voor het dagelijks leven. Volgens één van de evangelieverhalen sprak Jezus eens een gebed uit, waarin hij de wens uitte dat zijn volgelingen één zouden zijn zoals Hij en de Vader één zijn. Het je verbinden aan medechristenen is op die manier een gave. Je kunt elkaar versterken en helpen. Het is,

ook een opgave. Je krijgt te maken met allerlei mensen die je misschien niet zelf als vrienden zou uitkiezen, die heel anders zijn dan jij, wat irritatie kan opleveren, maar die wel allemaal op de één of andere manier tot geloof zijn gekomen in dezelfde God en met wie je hebt samen te werken binnen de kerk. Dus deelnemen aan een kerk is altijd ook een oefening in samenleven.

Als je dat ziet, kun je ook begrijpen dat om zoiets te laten lukken er organisatie nodig is. Veel mensen zeggen nogal eens: ik geloof wel en vind het ook fijn om af en toe christenen te spreken en te ontmoeten, maar ik heb het gehad met 'het instituut kerk'. Dat vind ik meestal een beetje flauw. Natuurlijk kun je fors teleurgesteld zijn in hoe een concrete kerk of mensen in die kerk vorm hebben gegeven aan het kerk-zijn. Maar als je wilt voetballen heb je een veld, een bal en doeltjes en twee teams nodig. Als je de reguliere

voetbalclubs niks vindt en het dan maar zelf gaat organiseren, heb je volgens mij op het zelfde moment de geboorte van een nieuw 'instituut voetbalclub'. Volgens mij moet je wel heel goede redenen hebben om uit een kerk weg te gaan, en niet meer je best te doen zaken te veranderen als je vindt dat het er niet goed gaat.

Of het per se nodig is om bij een georganiseerde kerk mee te doen om (christelijk) in God te kunnen geloven, denk ik niet. Ik kan mij omstandigheden voorstellen, dat je dat niet kunt of wilt, maar wel degelijk een christen bent.

Gemeenschap van heiligen

De gemeenschap van de kerk wordt in de Geloosbelijdenis 'heilig' genoemd, zelfs 'gemeenschap van heiligen'. Betekent dat nu dat christenen 'heilige boontjes' zijn die alleen nog maar bezig zijn met God en nooit iets fout doen? Nee, dat betekent het niet, maar het betekent wel: toegewijd zijn aan God en aan de zaak van zijn Koninkrijk. Het zwaartepunt van je leven komt te liggen bij waar God voor staat, zoals je Hem hebt leren kennen door Jezus Christus, ingebed in de geschiedenis van de Schrift. God staat voor liefde en gerechtigheid. Dat staat haaks op 'egocentrisch overleven' en 'streven naar egocentrische voorspoed'.

Heilig betekent in de taal van de Bijbel: door God apart gezet. Je bent aan Jezus de Heer (= '*kurios*' in het Grieks van het Nieuwe Testament) verbonden. Het woord 'kerk' is daar een verbastering van. Het komt van '*kuriakè*'. Dat betekent: 'dat wat van de Heer is'. De kerk is 'de gemeente van de Heer'. Een ander Grieks woord voor kerk is '*ekklesia*'. Je hoort dat terug in andere talen (*église, iglesia*). Dat betekent letterlijk: 'dat wat er uit is geroepen'. Kortom: er ging een roep uit van het Evangelie, waardoor jouw leven een wending kreeg. Daardoor ben je verbonden aan de Heer, samen met anderen: apart gesteld, toegewijd aan de zaak van Gods Koninkrijk.

Betekent dit nu dat de kerk toch een soort sekte is en dat zij aan apartheid doet. Is zij een gesloten gemeenschap die zich afzondert van de rest van de wereld? Nee, integendeel. Alles wat God 'heilig' maakt, is dat met het oog op het geheel. Een 'heilige dag' of een 'heilige plaats' of een 'gemeenschap van heiligen' zijn er juist met het oog op het geheel, ten dienste van het grotere geheel. Laat uw licht schijnen voor de wereld, wees als het zout in de pap, het gist in het brood: dat jullie goede werken ten dienste mogen komen van het geheel van de samenleving, voor alle mensen op jullie pad. Wees principieel open en gastvrij, dat is de boodschap van Jezus voor zijn gemeente. Dat lukt natuurlijk nooit helemaal op zijn best. Integendeel, wat heeft de kerk, wat hebben kerken, wat hebben christenen al een hoop uitglijders op hun naam staan. Helaas.

De vergeving van zonden

Het is dan ook niet voor niets dat daar heel dichtbij staat in de Geloofsbelijdenis: 'ik geloof de vergeving van zonden'. Dat staat er niet als een goedkoop doekje voor het bloeden, als een alibi om dus maar aan te rommelen met het leven of het kerk-zijn, omdat God toch altijd wel weer ons in genade zal aannemen.

Het staat er daarentegen wel als medicijn tegen de verlamming en het cynisme. Gods barmhartigheid betekent altijd een serieus nieuw begin, als wij denken: zie je wel, het lukt toch nooit, het wordt niks. Zeker wel, zegt de Geloofsbelijdenis het Evangelie na: we zijn op weg naar Gods toekomst ('de opstanding van ons lichaam', 'het eeuwige leven'), en God zal ons – als wij vallen – weer op doen staan om verder te gaan.

Christelijke hoop en verwachting

Daarmee zijn we bij het eind van de Geloofsbelijdenis gekomen: bij de hoop op een toekomst van God tot over de grens van ons eigen leven heen, waarin alle dingen recht gezet zullen zijn. Is dat een *fata morgana*, een vergeefse luchtspiegeling in de dorre woestijn van het leven? *Sugarcandy mountains*? Opium voor het volk? Wensdenken? Utopie? Zo kun je het zien. En soms is het zo ook wel ingezet, om het onderdrukte en lijdende volk een zoethoudertje voor te houden: stil maar, wacht maar, in het hiernamaals zijn jullie aan de beurt. Dan hoeven we tenminste in het hier-nu-maals niet al te veel te veranderen aan het kwaad en de ongelijkheden die er zijn.

Zo wordt het in de bijbelse traditie echter niet ingezet. Het wordt zeker niet als zoethoudertje gebruikt om alles hier en nu maar bij het egocentrische en onrechtvaardige oude te laten. Wel komt het motief van de toekomst naar voren als een echte belofte, als een wenkend perspectief waarnaar we op weg mogen zijn. Gods belofte wil ons moed en kracht geven om er hier en nu al uit te leven en dus ook om het uit te houden onder alles wat die belofte nog weersprekt. Dat lijkt misschien als twee druppels water op berusting, maar toch is er een wereld van verschil.

Waarom geloof je daarin? Waarom hoop je daarop? Waarom denk je dat het zin heeft om vanuit dat perspectief je leven in te richten? Welnu, dat doe ik, omdat ik geloof in God de Vader en in het bijzondere verhaal van zijn Zoon, die mens werd in Jezus Christus, gekruisigd werd en verrees, en omdat ik geloof in de de nog steeds doorwerkende liefdevolle transformerende kracht van de Heilige Geest. Voor mij zijn dat aanwijzingen, soms klein en bedreigd, maar toch, dat God naar zijn toekomst aan het toewerken is.

Leven uit het geloof

Hoe leef je nu als christen vanuit dat geloof? Met vallen en opstaan, zei ik al eerder, want het is heus niet zo, dat door te gaan geloven al het egocentrisme in je leven zomaar verdwijnt. Ook word je door het geloof niet voortaan gevrijwaard van tegenslagen, pijn, lijden en aanvechting.

Maar het zal er steeds weer op gericht zijn hoe Jezus de bedoeling van God met ons leven samenvatte. Hij zei: heb God lief boven alles en je naaste als een mens zoals jij er zelf één bent.

'Doen' heeft ook met geloven in God te maken. Geloof zonder werken is dood, zegt één van de apostelen in de Bijbel. Christenen doen die 'werken' echter niet om bij iemand of bij God in een goed blaadje te komen. Dat is 'egocentrisch overleven' of 'streven naar

egocentrische voorspoed', immers dan doe je het om er zelf beter van te worden. Juist omdat je bij God niks hoeft waar te maken, en door God bemind en aanvaard wordt zoals je bent (wat niet wil zeggen dat God alles wat je doet of nalaat ook zomaar aanvaardbaar vindt), kun je je belangeloos in het leven opstellen.

Ja maar, moet je niet ook gewoon zorgen voor jezelf dan? Natuurlijk. Je lichaam vraagt onderhoud, voedsel, onderdak. Je hebt gezelschap nodig. Er is niks mis mee om je voor je levensonderhoud en voor dat van degenen die van jou afhankelijk zijn in te zetten. Maar dat is een middel en geen doel op zich. Want het doel is om God te eren met je leven, en dat doe je vooral door niet alleen maar voor je zelf te leven.

Het dubbelgebod van de liefde

Jezus zei: aan het dubbelgebod van de liefde zijn alle 'geboden van God' opgehangen. De kern van de Thora (het levensonderwijs van God) bestaat uit de Tien Geboden, of eigenlijk de Tien Woorden. De kerk heeft die Tien Geboden ook altijd als leidraad voor het christelijke leven gehanteerd, maar dan wel geplaatst in het kader van het Evangelie.

1.. Ze beginnen met God als bevrijder: Ik ben jullie God, die jullie bevrijdt uit de *ratrace* van het leven, bevrijdt uit de angst tekort te komen, bevrijdt van alles wat jullie tot slaaf wil maken van dit of van dat, bevrijdt uit de machten waardoor je je bepaald of geknecht voelt, terwijl je weet: het is niet goed zo.

Maak dus niks anders tot een god in je leven, buig niet voor wat geen god kan zijn, wordt niet dienstbaar aan wat jou van de wal in de sloot helpt. Je denkt misschien aan snelle voordeeltjes, of aan geluk dat voor het grijpen ligt, maar die Ene die het waard is jouw God te zijn is alleen Degene die liefde en gerechtigheid voorstaat en waarmaakt. Ook voor jou.

2.. Maak niet zelf een beeld van God, dat jou uitkomt. Dat lijkt al gauw op buigen voor wat geen god kan zijn. Je sluit je op in je eigen wensdenken, maar je zet je op die manier ook vast in je eigen angsten en dwangbuizen. Laat die steeds openbreken door de verrassende eigenheid van die Ene die het waard is jouw God te zijn.

En ja, dat openbreken kan ook corrigeren, bevragen en een nieuwe richting betekenen. Stel je daarvoor open.

3.. Span God niet voor een eigen karretje. Misbruik de godsdienst en de naam van God en Christus niet voor eigen doeleinden. Maak van het geloof of de kerk niet een instrument ten eigen nutte.

4.. Neem tijd voor bezinning en reflectie. Vanouds was daar de rustdag voor. Die werd al gauw, ook in de kerk, een wettisch ding. Maar Jezus zei: de sabbat is er voor de mens en de mens niet voor de sabbat. Dat geldt dus ook voor de zondag. Ondertussen hebben we in onze landen de gezamenlijke 'rustdag' (zelfs als cultureel erfgoed) overboord gezet. Geofferd aan de vierentwintiguurs-economie. Misschien is dat wel erg jammer, want hoe ga je het nu doen? Een moment kiezen om samen met anderen Gods liefde te vieren, en er voor te zorgen dat iedereen niet altijd maar door hoeft te gaan met werken en zich zorgen maken? Je moet van tijd tot tijd van ophouden (kunnen) weten om tot je zelf te komen en om je door God en zijn vrede te laten vinden.

5.. Geef eer en eerbied aan de mensen van wie je het leven hebt gekregen, die jou onderwijs gaven, die je tot voorbeeld waren, die je richting boden, die je lering lieten trekken uit jouw en hun fouten. Je ouders, leraren, wijze mensen, inspirerende personen op je pad of uit het publieke leven. Probeer ook zelf tot zo'n voorbeeld te zijn waaraan anderen (leeftijdgenoten, jongeren misschien) zich kunnen optrekken en spiegelen.

6.. Houd het leven hoog, juist en in het bijzonder van alles en iedereen in een kwetsbare positie. Betoon eerbied voor het leven van anderen en voor al wat leeft, zoals God het geschapen heeft.

7.. Wees trouw in je verbintenissen, in het bijzonder als je die aangaat om het leven te delen met een mens heel dichtbij. Respecteer de verbintenissen en vriendschappen van anderen.

8.. Eigen je niet toe wat niet van jou is.

9. Draai niet met de waarheid om daarmee anderen te benadelen, of om er zelf ten koste van anderen beter van te worden. Ook niet zakelijk of in het publieke leven.

10.. Stop er mee om je zelf steeds te vergelijken met anderen. Leef je eigen leven voor het aangezicht van God, met jouw talenten, taken en verantwoordelijkheden, met jouw beperkingen, mogelijkheden en onmogelijkheden. Wees gerust ambitieus en streef naar persoonlijke groei en ontwikkeling, als dat voor jou is weggelegd. Durf daarin grenzen te verleggen, of – zoals Jezus het zei – het net aan de andere kant van de boot uit te werpen, als het nodig is, maar stop met de valse begeerte naar het bezit en de status van anderen. Het zal je nooit voldoening schenken. Zoek eerst Gods Koninkrijk en zijn gerechtigheid. Dan komt het met dat bezit en die status ook wel goed. Houd er echter rekening mee dat het wel op een andere manier kan zijn dan wat in de wereld van vandaag *bon ton* is. De vraag is waar je het beste mee af bent.

Tenslotte nog twee citaten uit de Bijbel:

“ HIJ heeft jou bekend gemaakt, o mens, wat goed is en wat de HERE van jou vraagt: niet anders dan recht te doen en getrouwheid lief te hebben en ootmoedig te wandelen met jouw God.” (Micha 6:8).

“ Dat liefde en trouw je niet verlaten. Bind ze om je hals, schrijf ze op de tafel van je hart, dan zul je genegenheid en goedkeuring verwerven in de ogen van God en mensen.” (Spreuken 3:3-4).

De Eeuwige zegene jou op je verdere levenspad.

--

Bijlagen

De Apostolische Geloofsbelijdenis

Ik geloof in God, de Vader, de Almachtige (1),
 Schepper van de hemel en aarde (2).
 En in Jezus Christus,
 zijn eniggeboren Zoon, onze Heer (3),
 die ontvangen is van de Heilige Geest,
 geboren uit de maagd Maria (4),
 die geleden heeft onder Pontius Pilatus,
 is gekruisigd, gestorven en begraven,
 is neergedaald in het rijk van de dood (5),
 op de derde dag weer opgestaan van de doden (6),
 opgevaren naar de hemel,
 waar hij zit aan de rechterhand van God, de Almachtige Vader (7),
 vanwaar hij komen zal om te oordelen de levenden en de doden (8).
 Ik geloof in de Heilige Geest (9).
 Ik geloof één heilige katholieke kerk,
 de gemeenschap der heiligen (10),
 vergeving van de zonden (11),
 de opstanding van het lichaam en het eeuwige leven (12).
 Amen

Onze Vader

Onze Vader, die in de hemelen zijt,
 uw Naam worde geheiligd;
 uw Koninkrijk kome;
 uw wil geschiede,
 gelijk in de hemel also ook op de aarde.
 Geef ons heden ons dagelijks brood;
 en vergeef ons onze schulden,
 gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren;
 en leid ons niet in verzoeking,
 maar verlos ons van de Boze.
 Want van U is het Koninkrijk
 en de kracht
 en de heerlijkheid
 in eeuwigheid.
 Amen

De Tien Woorden

Ik ben de HEER, uw God,
 die u uit het land Egypte,
 uit het diensthuis, geleid heb.
 Gij zult u geen andere goden voor mijn aangezicht hebben (1).
 Gij zult u geen gesneden beeld maken

noch enige gestalte
 van wat boven in de hemel,
 noch van wat beneden op de aarde,
 noch wat in de wateren onder de aarde is.
 Gij zult voor die niet buigen
 noch hen dienen;
 want ik, de HEER, uw God
 ben een naijverig God,
 die de ongerechtigheid van de vaders
 bezoek aan de kinderen,
 aan het derde en vierde geslacht
 van hen die Mij haten,
 maar die barmhartigheid doe
 aan duizenden,
 van hen die Mij liefhebben
 en mijn geboden onderhouden (2).
 Gij zult de Naam van de HEER, uw God
 niet ijdel gebruiken,
 want de HEER zal niet onschuldig houden
 wie zijn Naam ijdel gebruikt (3).
 Gedenk de sabbatdag, dat gij die heiligt:
 zes dagen zult gij arbeiden en al uw werk doen;
 maar de zevende dag is de sabbat van de HEER, uw God;
 dan zult gij geen werk doen,
 gij noch uw zoon, noch uw dochter,
 noch uw dienstknecht, noch uw dienstmaagd,
 noch het vee,
 noch de vreemdeling die in uw steden woont.
 Want in zes dagen
 heeft de HEER de hemel en de aarde gemaakt,
 de zee en al wat daar in is,
 en Hij rustte op de zevende dag;
 daarom zegende de HEER de sabbatdag
 en heiligde die (4).
 Eer uw vader en uw moeder,
 opdat uw dagen verlengd worden
 in het land dat de HEER, uw God, u geven zal (5).
 Gij zult niet doodslaan (6).
 Gij zult niet echtbreken (7).
 Gij zult niet stelen (8).
 Gij zult geen valse getuigenis spreken tegen uw naaste (9).
 Gij zult niet begeren uws naasten huis;
 gij zult niet begeren uws naasten vrouw,
 noch zijn dienstknecht, noch zijn dienstmaagd,
 noch zijn rund, noch zijn ezel,
 noch iets dat van uw naaste is (10).
 Amen

Wat vraagt de Heer nog meer van ons

*Wat vraagt de Heer nog meer van ons
dan dat wij recht doen en trouw zijn
en wandelen op zijn weg?*

*Wat vraagt de aarde meer van ons
dan dat wij dienen en hoeden
als mensen naar Gods beeld?*

*Wat vragen mensen meer van ons
dan dat wij breken en delen
als ons is voorgedaan?*

*Het is de Geest die ons beweegt
dat wij Gods wil doen en omzien
naar alles wat er leeft.*

*(Gezang 992 uit het Liedboek 2013.
Zingen en bidden in huis en kerk)*

Jos Aarnoudse:
aarnoudse@live.nl
elpisbegeleiding@live.nl

www.josaarnoudse.nl
www.elpisbegeleiding.nl